

ШЫН

Совет Эвилелиниң Коммунистг партиязынын Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттериниң, ажылчы чоннар депутаттарынын область Советиниң органы.



СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ (1 арын).
ВЦСПС-ТИҢ IX ПЛЕНУМУ (1 арын).
Л. Володарский— Социалистг экономиканын чечектелишкини (2 арын).
Н. Петров — Эки үрезин — бе-

дик дүжүттүн үнэизини (3 арын).
Д. Керимбаев.— Совет улустар-ның акы-дуңма өг-бүлезинде (3 арын).
К. Бораннай.— Мен канчап билир мен... (3 арын).

Польша Улус Республиканын сейминде (4 арын).
П. Черкашин.— Дагга, ховуга хаактап, дошка чунгулаңар (4 арын).
Корейда болушкуннар (4 арын).

Соңгукчулар мурнунга депутаттарның хүлээлгелери

Совет Эвилелиниң Коммунистг партиязынын XIX съездиниң шийтпирлери болгаш анаа эш Сталинның төөгүлүг чугаазы совет улустун мурнунга коммунистг тургузушкунунуң талазы-биле канчаар-даа аажок улуг сорулгалары салган.

Ол төөгүлүг сорулгалар ажилчы чоннар депутаттарының чер-черин Советтеринден улуг негелделерин салып турар. Чер-черин Советтери болза, ажил-агый болгаш культура тургузушкунунуң бүгү айтырыгларын боттарының хамаарып турар девискээринге шийтпирлээр, коммунистг партияның болгаш Совет чактыкты салып турар сорулгаларының күүселдезин организастаар хүлээлгелер.

Ажылчы чоннар депутаттарынын Советтери боттарынын мурнунда салдырган сорулгаларын массалар-биле быжыг харылзааны кезээде кылдынадып, оларнын чогаалдыкчы инициативазына дааян тургаш күүселди шыдаар. «Массалар-биле харылзаа-бы харылзааны быжыгларын, массаларнын үнүн дыннаарына белени— болышевский удуртулганын күжү болгаш тийгизбеси ында» деп эш Сталин өөрдиги турар.

Чер-черин Советтериниң мурнунда туруп турар сорулгалары күүселдеринге оларнын депутаттарынын ролу канчаар-даа аажок улуг.

Депутаттың хүлээлгези болза, бодунун соңгукчулары-биле харылзааны хүн бүрүде быжыгларын, бодунун соңгуктурган Советиниң ажылының дугайын оларга үргүлчү таныштырып берип, оларның мурнунга бодунун отчедүн кылдыр, соңгукчуларын негелделерин болгаш хергелдерин өөредип көрүп, оларны Советтин хуралына чогаалажыры-биле чогуур өйүндө кирерин, бот-шүгүмчүлелди болгаш ааандан өрү шүгүмчүлелди бүгү хемчег-биле кал бартыры болур.

Чер-черин Советтериниң хөй-хөй депутаттары боттарынын ол хүндүлүг хүлээлгелерин алдарлыгы-биле күүседип турарлар. Бай-Тайга районун Шуй суму Советиниң депутаттары соңгукчулар мурнунга отчөттөрүн кылып, соңгукчуларын саналдарын, шүгүмчүлелдерин кичээтпейл дыйнап, ол саналдары суму Советинге кирип, ол үнелиг саналдары боттаңдырарын үргүлчү хайгаарып турар. Депутаттарынын идеякейли ажалдааны-биле, черле организастааны-биле Шуй суму Совети бо чылдын ийги кварталында област суму Советтериниң социалистг чарыкының бирги черин элээт. Эриин районун муракчы сумузу— Нарын суму Советиниң 9 депутаттары бо чылдын соңгукчулар мурнунга 17 удаа отчөттөрүн берген. Оларнын ишинде депутаттар Нюрзат, Аракча олар 3—3 удаа отчөттөр кылтылаан.

Ыңчалда-даа чер-чер Советтериниң депутаттары шүптүзү ыңчаар ажилдавайн турарын демделгээри чугула. Чаа-Хөл районун Кара-Тал суму Советиниң 25 депутаттарында чүгле 3 депутат соңгукчулар мурнунга отчөттөр кылган. Ындыг чижектерни кайы-даа районнарнын көдээ (суму) Советтеринден хөйүн көргүзүп болур. Районнар, хоорайлар Советтериниң депутаттарында болгаш область Советиниң депутаттарында боттарынын отчөттөрүн соңгукчулар мурнунга үргүлчү кылбас, улустун идеялин шыныктырбайн, депутат хүлээлгезин багай күүседип турарлар бар.

Н. А. Некрасовтун өлгөн хүнүндө бээр 75 чыл болганынга

Январда совет улус улуг орус шүлүкчү Н. А. Некрасовтун өлгөн хүнүндө бээр 75 чыл болганын демделгээр. Ол турсаалдыг хүнү эрттирериниң талазы-биле комиссияны бир дугаар хуралы ноябрь 22-де ССРЭ-ниң совет чогаалчылар Эвилелинге болуп эрткен.

Шүлүкчүнүн өлгөн хүнүндө бээр 75 чыл болганын холбаштыр чорудар ажилдарның планирарының дугайында яны-бүрү организацияларнын төлээлекчилериниң дыңнадыгларын хуралга дыңнаан.

Москвага байырыг хурал эрттирер деп төлөвилээ. Чурттуң чоң үндүрер черлери Некрасовтун чогаалдарын парлаан 25 номнарны 1.700 муң экземпляр тираж-биле үндүрер. Күрүнениң литературалыг ном үндүрер чери шүлүкчү-демократтың чогаалдарынын 12 томнарнын парлап үндүрүшкүнүн доозуп турар. «Искусство» деп парлап

Соңгукчулар мурнунга депутаттарнын отчөттүг болуру— совет демократияның бир илерээшкини болгаш Сталинчы Конституцияның төдөзинден ханызы-биле онзагай чоруунун илерээшкини болур.

Депутаттарнын соңгукчулар мурнунга отчөттөрүнүн эки утка шынарлыг болуру— чер-черин Советтериниң күүсөмнарларын улуу-биле хамааржыр. Депутаттар чүгле боттарынын ажылының дугайында эвес, харын база хамаарышкан Советтериниң ажылының дугайында соңгукчуларга чугаалап бээр хүлээлгелер. Ындыгын төлээинде, чер-черин Советтериниң күүсөмнары болза, депутаттарнын соңгукчулар мурнунга отчөттөрүн организастаарына, оларнын отчөттөрүн шың кылдыр, бедик идея деннедиг кылдыр чорударына бүгү хемчег-биле дузалаар ужурулг.

Депутаттарнын чугула хүлээлгези болза, Советтериниң сессияларына болгаш доктаамал комиссияларнын ажылына идеякейлиг, үргүлчү киржири болур. Депутаттар болза, сессияларга киржилгези-биле Советтин мурнунда айтырыгларын шийтпирлээр эргезин боттаңдырар. Моон ужурунда күүсөмнар болза, сессияларга депутаттарнын бүрүн киржилгезин хандырап болгаш анаа чугаалажыр айтырыгларын баш бурунгаар оларга таныштырар херек.

Доктаамал комиссияларнын ажылына киржири депутаттарнын ажил чорудулганының чугула хевирлериниң бирээзи болур. Ажил-агый, культуру тургузушкунунуң бүгү айтырыгларын ажилчылар-биле таныжар, ында четпестерин илередип болгаш илеретинген четпестерин ууткаар талазы-биле хемчег алып дугайында хамаарышкан Советке саналды кирерин депутаттарнын хөй нуруузу доктаамал комиссияларны ламчыштыр чорудар.

Депутаттар болза, Советтин шийтпирлериниң күүселдезин чедип алып дээш демиселчилер болуп, күүселдезин хыналдазын боттаңдырар, бот-шүгүмчүлелди болгаш ааандан өрү шүгүмчүлелди бүгү хемчег-биле кал бартырынга муракчылар болур, четпестерге эптешес болуп, күрүнениң сагылга-чурумун үрээрлер-биле кам-хайыра чокка демисежир ужурул.

Депутаттын сорулгалы чүгле Советтин ажылының талазы-биле хүлээлгелерин аксеткилди күүседир-биле кызыгаарлатынас. Депутат кичи кая-даа, кандыг-даа үеде бодунун бүдүрүлгө ажылынга, хөй-ниитиниң ажылынга, күрүнениң болгаш ниитиниң сагылга-чурумун сагырынга муракчы болуп, ол талазы-биле база-ла соңгукчуларнын идеялин шыныктырар хүлээлгелиг.

Сталинчы бешки беш чыл планы бистин партия, совет, ажил-агый организацияларының мурнунга улуг сорулгалары салган. Коммунизм тургузушкунунуң талазы-биле сорулгалары күүселдеринге чер-черин Советтериниң депутаттары боттары муракчылар болуру-биле кады, ол сорулгалары күүселдеринче массаларнын организакчылары болур ужурулг.

Депутат кичи улустун айбычызы болганда, «...оон боду улустун анаа берген даалганынын шүгүмү-биле чоруур ужурулг» деп эш Сталин айтып турар. Бүгү депутаттар, чер-черин Советтериниң бүгү ажилдакчылары бо Сталинчы айтышкыны боттарының бүгү ажил-чорудулганынга удуртулга болдулары чугула.

га чери шүлүкчүнүн амыдыралыга болгаш ажил-чорудулганынга алдар болдурган плакаттарны, открыткаларын белеткеп турар. Уруглар ному үндүрер чер школалар делгелелеринге материалдарны белеткеп турар.

Москва университетинде болгаш чурттуң өске-даа дээди өөредилге черлеринде Некрасовтун амыдыралына болгаш ажил-чорудулганынга алдар болдурган эртем илеткектерин белеткеп турар.

Клубтарга, культураның ордуларына болгаш бажынарнынга, номчулга бажынарнынга лекциялар, литературалыг кезээлер, бот-тывынгыр уран-чүүлдүн концерттери болтулар. ССРЭ-нин В. И. Ленин аттыг Күрүне библиотекасында ном делгелелерин тургузуп турар.

Күрүнениң литература музейинге эртем сессиязы болур. (СЭТА).

Бир муң дүрген эзилдириглер

ЛЕНИНГРАД. Неванын В. И. Ленин аттыг машина тудушкунунун заводуның каң эзилдирикчилери чыл эгезинден бээр бир муң ажыг дүрген эзилдириглери кылган. Мартен участогунун чаартыкчылары эзилдирер материалдарны печкаже кудар херекселдерни механизастаанының болгаш эзилдирер материалдарнын белеткелин экижиткенинин үлүү-биле КПСС-тин XIX съездинге болгаш Октябрын социалистг Улуг революциязының 35 чыл оюнга алдар болдурган стахановчу ээлчеглерин хүннеринде дүрген эзилдириглериниң санын 54-тен 75 хуу чедирген. Сураглыг кан эзилдирикчи коммунист М. Пивоваров чүгле ноябрьда дүрген эзилдирериниң аргазы-биле 25 эзилдириглери кылган. Эш Пивоваров ээлчеглиг дүрген эзилдиригни графигинден ийишак мурак дооскан болгаш мартеиниң дөрбөлчөк метр хемчээл бүрүзүндө-не пландан ажыр ийи тонна канчы эзилдирип алган. (СЭТА).

ЧАА ВОКЗАЛДАР
БРЯНСК. Москва-Киев демир оруунун Брянск салбырында Белье берег, Козелкино, Синезерки станцияларында үш чаа вокзалдар ажилла дужаатынган. Унеч станцияга эки дерип тургустунган вокзал ажилла чокка чаа дужаатынган. Брянск-первый деп вокзалды ажиллаче кириринге херектиг сөөлгү белеткек ажилдары чоруп турар. Орденникидград болгаш Горожанка станцияларда чаа вокзалдарнын тудушкунун кылып эгелээ. (СЭТА).

ПРОКАТЧИЛАРНЫҢ ЧЕДИШКИННЕРИ
НИЖНИЙ ТАГИЛ. Ново-Тагилдин заводуның металлургия станыкы бешки беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш чаржып турар. Прокатчиктер күш-ажылчы чаа тинделгени чедип алган. Олар он бир айларнын планын хуусаа бетинде күүсеткен. Дериглерин ажиллашкынын экижитишсаан, стахановчулар ол-ла аргаттарында эрткен чылдагызындан 7 хуу хөй продукцияларын бүдүрүп турар. (СЭТА).

ПРОФЕССИОНАЛ ЭВИЛЕДЕРИНИҢ БҮГҮ-ЭВИЛЕДИН ТӨП ЧӨВҮДЕЛИНИҢ ЭЭЛЧЕГЛИГ IX ПЛЕНУМУ ЧОККА ЧАА БОЛУП ЭРТКЕН.
ВЦСПС-тин даргазы эш В. В. Кузнецовтун «Совет Эвилелиниң Коммунистг партиязынын XIX съездиниң шийтпирлери-биле холбаштыр профэвилел организацияларының ажылының дугайында» деп илеткелин пленум чугаалажып көргөн болгаш тодаргай шийтпирни үндүргөн.
Эш И. В. Сталинга чорудар байырыгы чагааны пленумун киржикичлери сорук киришкин-биле хүлээп алган.

Совет Эвилелиниң Коммунистг партиязынын XIX съездиниң шийтпирлери, эш Сталинның съездиге төөгүлүг чугаазы болгаш оон «ССРЭ-де социализмниң экономуг проблемалары» деп ажилы болза, улустарнын чырыткылыг келир үези дээш улам ынайгы демиселдин программазы болур, бистин чуртун ажилчы чоннарнын коммунизмин тинделгези дээш кызымаккай күш-ажылчы сорук кирип турар. бүгү чурттарнын ажилчы чоннарны улустар аразында тайбың дээш, дайын кысыкчыларынга удур демиселче сорук кирип турар деп ВЦСПС-тин пленуму демделгези.
1951—1955 чылдарда ССРЭ-ниң хөгжүлдезиниң бешки беш чыл планының талазы-биле Коммунистг партияның XIX съездиниң директиваларында үлетпирниң транспорт болгаш көдээ ажил-агыйның чаа күчүлүг көдүрүлүшкүнүн, улустун материалдыг чаагай чоруунун культуралыг деннелиниң улам ынайгы өздүлгезин тодараткан деп пле-



Ленин дагларында Москваның күрүне университетиде. Чуруу А. Грановскийниң болгаш Н. Кулешовтуу. СЭТА-ның прессклишези.

МАЛГАШТАЛГАН ЧЕРЛЕРНИ АЖЫЛГАП ТУРАРЫ
УЖГОРОД. Закарпатьеде көдээ ажил-агый чылынын баштайгы түнелдерин үндүрүп турар. Берегов округунун колхозтарында көдээ ажил-агый артельдериниң хөй кезин хову ажылындан миллион-миллион орулгалары алганнар. Малгаштан чаалап алгаш, ажиллап эгелээ черлерден тараанын, мал чеми болгаш техниктиг культураларының база дээш чылда чемиштик үнүштериниң бедик дүжүдүн ажаап алган.
Чаа ажиллап черлерде тапкы тараан колхозтар миллион-миллион орулгалары ап турар. Хрушев ат-тыг көдээ ажил-агый артели чылда тапкынын ийи дүжүдүн ажаап алган. Оон түнелинде ол культураны тараан бир гектар чер бүрүзү 50 муң рубль ажыг орулгалы берген. Тапкы ажылындан алган ниити акша орулгалы бүдүн чартык миллион рубль чедип турар.
Партияның XIX съездиниң директиваларын боттаңдырышсаан, округтун тараажылары малгаш шыпкан турган черлерни ниитиниң байлаан көвүдөдириниң үнер курлавыры кылып турар. (СЭТА).

МОЛОТОВ—ДОИДА-РОСТОВ ШҮГУМУНДА ПАССАЖИРЛЕР ДАЖЫГЛААР ПАРОХОД
ЧИСТОПОЛЬ. Татариянын чээрби беш чыл ою аттыг судно септелгезинин заводуна Молотов—Доида-Ростов шүгүмунга чоруур пассажирлер дажыглар улуг парохолду тудуп тургузарынын талазы-биле улуг ажил эгелээ.
Ол парохолда чүкчүдүрер механизер болгаш чүкчү салыр чер чок болур. Ол парохолдун бүгү шөүлү бүгү пассажирлерге херектиг чымчак олуттарлыг эпиг өрөөлдерге, каас-шиник чөмөннөр черлерге ажиллатынар. (СЭТА).

ИЙИ ЧҮС МУҢЧУЛАРНЫҢ БИРЭЭЗИ
Партияның XIX съездинге алдар болдурган социалистг чарыш ка алган хүлээлгелерин «Заготзерно» автобазынын чолаачылары аксеткилди боттаңдырышсаан, улам бедик көргүзүлгелер ажилдап турар.
Коллективте ажил оонаалдарын ийи далкыр ажыр күүседип турар муракчылар көвүдөп турар. Ийи чүс муңчуларнын аразында сөөртүлгенин чыл программаны 2 айлар бурунгаар 143 хуу күүсеткен Г. Тарчуктун ады база бар.
Г. Татарчук бодунун «ЗИС—150» автомашиназынга онза камныг, ол капитал септелге чокка 200 муң километр маннадырын хүлээнгеш, ам 40 муңун эрткен, оон машиназында кандыг-даа септелге негетиниң турар. Татарчук бо чылдын баштайгы 10 айларында 900 ажыг литр бензинни камнап алган азы ай санында бир хүнүнүн (200 километр) ажилы камнап алган бензини-биле кылып турар.

далын чингедириниң болгаш моон сонгаар-даа калдыкчыларының айтырыгыларын кичээтпейн күштелиг черин пленум профэвилел организацияларына хүлээткен. Ажилчы болгаш албан хаакчытарнын кулптура-амыдырал хергелелдерин хандыраанын дугайында, чуртталганын, культуура-амыдыралдын тудуларынын планирары күүселдериниң херезинге ажил-агый организацияларын негелдени улугтарынын дугайында сагыш салышкынын күштедирерин пленум профэвилел организацияларына дааскан.
Профэвилел организациялары болза, калбак масса ажилчы чоннарнын күш-ажылчы көдүрүлүшкүнүн болгаш чогаалдыкчы инициативазын партияның XIX съездиниң салган оонаалдарын чедишкенин күүселдеринге хөгжүдөр болгаш уландырап ужурулг. Бүдүрүлгө бүрүзү планы күүседир болгаш ажыр күүседир дээш, продукцияның шынарын моон сонгаар-даа бедидер болгаш оон бот-үнезин чингедир дээш, чиг-этти, оттулар чүүлдү, электри энергиянын камныг чарыгдары дээш, камналганын корумчурумун доктаамал чорудары дээш, бүдүрүлгени иштики курлавырларын ажилчылар дээш социалистг чарышты ам-даа калбартыры чугула. Бүдүрүлгенин муракчыларынын болгаш чаартыкчыларынын ажилга ажилчыгы үлегерин база эгелээшкин черин профэвилел организациялары, ажил-агыйның удурткучулары деткир ужурулг. Күш-ажылдын бүдүрүлгүн бедидериниң, ажилчыларнын болгаш албан хаакчытарнын мергежилни бедидериниң, чаадыкчыларнын, рационализаторларнын массалыг шимчээшкинин, бүдүрүлгелерде күш-ажылдын бай-

дерин, профэвилелиниң активин ажилче калбаа-биле хаара тударын, бодунун бүгү ажил-чорудулганын чорударда ол активке даанырын төп, республика, край, область комитеттеринге болгаш профэвилелдериниң чөвүдөдиринге пленум дааскан. Бүгү профэвилелиниң организацияларынын чугула сорулгалы— бот-шүгүмчүлелди болгаш эң ылангы адаандан өрү шүгүмчүлелди бүгү талазы-биле калбартыры, ажилчыларнын болгаш албан хаакчытарнын саналдарына дыңнагыр болуру болур.
Эр, херээжен ажилчынар, инженерлер, техниктер, албан хаакчытар эртемниң болгаш культураның ажилдакчылары боттарының бүгү күжүн, билин Совет Эвилелиниң Коммунистг партиязынын XIX съездиниң салганы улуг сорулгаларын амыдыралга боттаңдырагыч угландыраын, боттарының кызымаккай күш-ажылы-биле чаа беш чылдын планын күүседирин болгаш ажыр күүселдерин хандырагыч ВЦСПС-тин пленуму кыйгырган.
Партияның XIX съездиниң салган оонаалдарын күүселдеринге бистин социалистг Төрөөн чуртувустун улам чечектелишкинине болгаш күчүзүн быжыгларынга, коммунизмин тинделгезинге профессионал эвилелдерни бүгү күштерин бээрлер деп Совет Эвилелиниң Коммунистг партиязынын Төп Комитетинге, улуг баштыкчы болгаш башкы эш Сталинга ВЦСПС-тин пленуму бүзүрөткен.

1953 чылдын үлүүнче хөмүр даш

КАРАГАНДА. «Ленинголь» трестиниң № 55 шахтазынын дажылары чылдын программазын хуусаа бетинде күүсеткен. Бо чылдын ол шахта комплексилге-биле механизастаатынган бүдүрүлгө апарган. Комбайнер Г. Трачуктовтун эң эки бригаданы бирги ээлчегиниң тургузууда хөмүр даш казарының долу чорудушкунуң үргүлчү күүседип турар. Оттулар чүүлдүн дун-хүнде тывыкы мында 112 тонна өскөн. Ол шахтаның коллективи 1953 чылдын үлүүнче тыпкан бир эшелон оттулар чүлүн хергелекчилерге чүдүрүп чорудупкан.
№ 106 шахтаның коллектив улуг чедишкенин чедип алган. Ол бригада база чыл программанын үлүүнче кирип сөөлгү тонна хөмүр даштарны берген. Эрткен чылга бо-даарга дажыларын бүдүрүп үндүрүшкүнү 25 хуу улгаткан. Хөмүрнүн бот-үнезин чингеткенинин ачкызында ол шахта 260 муң рубльди камнап алган. (СЭТА).

ЧАА ТИИЛЕГЕ
СТАЛИНСК. Кузнецкиян Сталин аттыг металлургия комбинатынын домна цехиниң коллективни 11 айларын программанын күүселдерин доозупкан. Доменчиктер ноябрьда бүгү печкаларнын доктаамал дүрген ажилдыг чоруун чедип алган болгаш оонаалдан ажыр чүс-чүс тонна шойну эзилдирген.
10 айларын тургузууда хөй санлыг коксту болгаш демир руданын камнап алган. Продукцияның бот-үнезин чингеткенин 3 миллион рубль ажыг камналга алдынган. (СЭТА).

БРИГАДНЫҢ ОЛЧАЗЫ
САМАГАЛДАЙ. (Телефон-биле). Тес-Хем районун колхозтарында айттангылаан аңчы бригадалар байлал олчаларыг кээп турар. Калинин аттыг колхозтуң бригаданы (бригадир Девию-ол) баштайгы үнүшкүндө 1544 динни эккеп дужааган.
Беш кичи составтыг ол бригадала Аралди 500 дини, 1 хаваң, Бораал 300 дини, Аракчаа 250 дини өлүргөн. Шаң ында олчалары районун өске-даа колхозтарынын аңчылары эккээп турар.

ВЦСПС-тин IX пленуму

Профессионал Эвилелдериниң Бүгү-Эвилелин Төп Чөвүделениң ээлчеглиг IX пленуму чокка чаа болуп эрткен.
ВЦСПС-тин даргазы эш В. В. Кузнецовтун «Совет Эвилелиниң Коммунистг партиязынын XIX съездиниң шийтпирлери-биле холбаштыр профэвилел организацияларының ажылының дугайында» деп илеткелин пленум чугаалажып көргөн болгаш тодаргай шийтпирни үндүргөн.
Эш И. В. Сталинга чорудар байырыгы чагааны пленумун киржикичлери сорук киришкин-биле хүлээп алган.
Совет Эвилелиниң Коммунистг партиязынын XIX съездиниң шийтпирлери, эш Сталинның съездиге төөгүлүг чугаазы болгаш оон «ССРЭ-де социализмниң экономуг проблемалары» деп ажилы болза, улустарнын чырыткылыг келир үези дээш улам ынайгы демиселдин программазы болур, бистин чуртун ажилчы чоннарнын коммунизмин тинделгези дээш кызымаккай күш-ажылчы сорук кирип турар. бүгү чурттарнын ажилчы чоннарны улустар аразында тайбың дээш, дайын кысыкчыларынга удур демиселче сорук кирип турар деп ВЦСПС-тин пленуму демделгези.
1951—1955 чылдарда ССРЭ-ниң хөгжүлдезиниң бешки беш чыл планының талазы-биле Коммунистг партияның XIX съездиниң директиваларында үлетпирниң транспорт болгаш көдээ ажил-агыйның чаа күчүлүг көдүрүлүшкүнүн, улустун материалдыг чаагай чоруунун культуралыг деннелиниң улам ынайгы өздүлгезин тодараткан деп пле-

Социалистиг экономиканың чечектелиши

Ленин—Сталинның партиясының XIX съездининг төөгүлүгү шийтпирлери Совет Эвилелинин хөгжүлдесининг чаа үези, совет улустун коммунизм тилелгези дээш демиселинин чаа чадазы болуп турар. Съезд болза, бистия Төрзөн чуртувустун улам ынайгы чечектелишинин хандырынынчеге угланган чогаалдыкы ажал-чорудулганын кайгамчык улуг программасы-биле ССРЭ-нин ажалчы чоннарын чеспелзэн.

«ССРЭ-де социализмнин экономнуг проблемалары» деп эш Сталинның генитилг чогаалы болза, коммунизмни чырыктыкы бединче совет улустун оруун күчүлүү-биле чырыткан. Ол болза—социализмден коммунизмге чортуу шилчир орукту айтып турар, социалистиг экономиканы хөгжүлдесининг эртемеге үндөзүлзөн хоойлуларын эң тодаргай-биле айткан чогаалдыкы марксизмнин шылгарангай чогаалы болур. Сталинчы чогаал болза, марксизм-ленинчи теорияга эңче үелит салышкын болур.

Коммунистг партияның эң улуг, чаагай тилелгези болза, күчүлүг социалистиг экономиканы тургускаш, бистия Төрзөн чуртувусту хо-жудат калган, аграрлыг чурт тургундан күчүлүг социалистиг шилчиральдыг болгаш колхозчу күрүне кылдыр хоудулганы болур. Совет улус социализми тургускаш ам социализмден коммунизмге чортуу шилчирин боттандырынынчеге кирпик.

Дайын мурундагы сталинчы беш чылдарда ССРЭ-де бирги черегинин индустриазын, делегейде мурнакчы эңче механизастатынган көдөз ажал-агынын тургускаш болгаш көстүр көрбөз культура революциянын боттандырган. Бо бугу чүүл болза, Ада-чурттуң Улуг дайынынгы үезинде Совет Эвилелинин бугу делегейге төөгүлүгү тилелгезин хандырган эң чугула байдалдарын бирзези салган.

Ада-чурттуң Улуг дайыныга тилелгезин соонда эш Сталин коммунизмни тургузарынын кайгамчык улуг программасы-биле совет улусту чеспелзэн.

Дайын сөөлүндеги бирги беш чылдын дургузунда чурттуң дайынга кычкыдан районнарын катат тургускаш, үлөтпүрүнү болгаш көдөз ажал-агынын дайын мурундагы дененин катат тургусушпаан, харын ал денелди элзэн хемчээлге ашкан турар деп сорулганы ажалчы чо-ну мурунуга улуг баштыңчы 1946 чылдын февральдың 9-та чугаазынга салган.

«Элзэн үр үенин планнарын алгаш көөрге бистия үлөтпүрүстүң денелин дайын мурунуга турган денел-биле дөмейлээрге барык-ла үш катат улгатыр көдөрүр арганы биске берип болур улус ажал-агынын чаа күчүлүг көдөрүлүшкүнүн партия организастаар деп турар... Чүгө шак ындай байдал турда, бистия Төрзөн чуртувус кындай-да таварылгалардан камгалатынган деп санап болур»—деп эш Сталин чугаалаан.

Ленин—Сталинның партиясынга удуртурган совет кижилер коммунизмдин материал техниктиг суурун тургузарынын сталинчы программаны боттандыраар дээш улус сорук киришкенин кирпикенер. Ажал-агынын социалистиг системанын артык улуг күчүзүге даа-гаш, совет тургузунун амыдыралчы үндөзүн болур Коммунистг партиянын шычы, шылгарангай политикаын удуртулга боодуруп алган ССРЭ-нин чоңу тайбын тургузукчу ажалына улуг чедишкенин чеди алган.

Дөрткү беш чылдын планын (дайын сөөлүндеги бирги) чедишкенин күөсеткенин түнелдинде бис-

тиг чуртувус улус ажал-агыныга дайынын чедиргени балыглары чүгө ажал эртен эвес, харип экономикага, культурага болгаш эртемеге кайгамчык улуг чедишкенин чеди алган.

Дөрткү беш чылда чеди алган улус ажал-агынын көдөрүлүшкүнү коммунизмнин улуг тудулганы—кайгамчык улуг гидроэлектри станцияларын болгаш каналдарын тудушкуннарын тургузарын эгелээр арганы берген. Ол кайгамчык улуг тудушкуннарын бирзези—Волга-Доннуң В. И. Ленин аттыг парход чортуу каналынын тудушкуну ам шуут доозулган.

1946—1951 чылдарда ССРЭ-де күрүне үлөтпүрүнүң 7 муң хире улуг-дугу боттандырган катат тургусуна болгаш чаа туттунган, ам ажал-ладала кирген.

Партияның XIX съездининг директиваларына кол сорулгалары тодаратынган бешки беш чылдын планы социалистиг экономиканын чаа чечектелишинин перспективаларын ажайдып турар. Үлөтпүр продукциянын 1940 чылга дензээрте 1955 чылга 3 катат улгатырар деп директиваларда көрдүнгенин айтыр-гала ол тодаргай билдине бээр. Нитининг бугу үлөтпүрүзүн эске-даа бугу адырларын дүргөн өзүлдезин хандыраар. Ол планы күөселери бистия Төрзөн чуртувустун социализмден коммунизмге хөгжүүр оруунун талазы-биле улуг базамны боттандыраар.

Бешки беш чылда совет улустун мурунуга партияның салган сорулгалары ышкаш шак ындай кайгамчык улуг сорулгалары боттандыраар арга болза, ажал-агынын социалистиг системанын төөгүлүгү артык күчүлүү-биле болгаш Совет Эвилелинче социализм тургузушкунунун байлак дуржулгазы-биле белеткенген.

Октябрьнын социалистиг Улуг революциянын тилелгезинин түнелдинде, ажал-агынын капиталистиг системанын сыр эске эконом хоойлулуг ажал-агынын социалистиг системасы бистия чуртувуска тургустунган. Совет Эвилелинде болза, анархиядан, конкуренциядан болгаш артык бугу үлөтпүрүзүн күөсеткенден хостуг, бугу нити-ледин үргүлчү өзүп турар матери-алды болгаш культуралыг херегледи четчири-биле хандыраарын эрге-ажыныга хөгжүр турар экономиканы үзүктел чок көдөрүлүшкүнү болуп турар. ССРЭ-де нитининг бугу үлөтпүрүзүн бугу адырларын үзүктел чок өзүп турары бол-гаш улустун материалдыг чаагай амыдыралынын болгаш культуралыг денелинин үзүктел чок хөгжүлдөзү ол дугайын бүзүрелди-биле херечилеп турар. 1929 чылдан 1951 чылга чедир үлөтпүр бугу үлөтпүрүзүн хемчээл барык 13 катат улгаткан. Бо чылын тараанын бугу дүжүдүнүн чыылдазын 8 миллиард пуд чедир алыр арганы берген көдөз ажал-агынын күчүлүг көдөрүлүшкүнүн колхозтарын нитининг ажал-агынын быжылгаарынын болгаш көдөз ажал-агы бугу үлөтпүрүзүн культуразын белидеринин үндөзүн чеди алган. Совет күрүненин экономнуг күчүзү быжыгып турары-биле калы, ажалчы чоннарын амыдырал чуртталгазынын байлалы чыгыш чокка улам экижиш турар. 1940 чылдан 1951 чылга чедир ажалчынар болгаш албан-хаакычтарын база тараачыннарын орулгазынын нити түнү 78 хуу эскен. ССРЭ-де ажалчы чоннар боттарынын хуузунын болгаш культуралыг хереглелерин хандыраарына национал орулганын дөртүн үжү хире зин ап турарлар, ынааарга оон артык кезээ социалистиг бугу үлөтпүрүзүн калбартырынга болгаш күрүненин нити эске-даа хереглелеринге барып турар.

Ленинчи-сталинчы национал политиканы боттандырган чорук Совет Эвилелинин бугу республикаларынын экономиказынын болгаш культуразынын көдөрүлүшкүнүн база ажал-агынын болгаш культуранын талазы-биле паризмден дамчытыр алдыган улустар аразынын ден эвес чоруну узуткаарын хандырган.

Совет күрүненин бугу төөгүзү, оон төөгүлүгү бугу дуржулгалары болза капитализмден социализмни кайгамчык артык улуг күчүзүнү тодаргай балтыкаашкыны болур бистия чуртувус совет эрге чагырганын туруп келген 35 чылдың дургузунда Ленин—Сталинның партияның удуртулгазы-биле үлөтпүр депшилгезинин талазы-биле оңу чеди алырынга капиталистиг чурттарга чус чыл негетинер хире ындай депшилгени чеди алган. Бо үенин дургузунда ССРЭ-ге үлөтпүр бугу үлөтпүрүзүн 39 катат улгаткан турар, ынааарга АКШ-ка чүгө 2,6 катат улгаткан. ССРЭ-нин 35 чыл дургузунда улгатырганы ышкаш үлөтпүр бугу үлөтпүрүзүн ол хире улгатырар дээр болза, Англияга 162 чыл негетинер ийлек (1790 чылдан 1951 чылга чедир). Капиталистиг чурттарын экономиказы капитализмдин улам-на ханымал турар нити кризисинин кыскажыныга кыстырып алган тырбайлып чыдар кризистерин доктаамал катаптаашкынындан ол күштүг-силнишкенин туруп турар. Импералистиг чорудуп турары бо чеспекти эндере бугу үлөтпүрүзүн болгаш экономиканы милитаризастаарынын авантюрулг политиканы экономиканын дүргени-биле улам кудулаашкыныга, калбак ажалчы массанын ядараашкынын улам өстүреринге чедирген. Бо бугу чорук болза, эш Сталинның өөредип турарын өзүгээр алырга капиталистиг бугу үлөтпүрүзүн сорулганы нитининг эрге-ажык дээш эвес, харын «...ук чурттуң чоңуну улуг нуруузуң мөчүп болгаш ядарадып, хоозура-дып тургаш, өскө чурттарын, ылан-гы хожудангы чурттарын улустарын кудулаан болгаш үргүлчү дээрбелеп тургаш, адак сөөлүнде дайыны болгаш эң дээдэ кончааны хандыраары болур» (И. Сталин, «ССРЭ-де социализмнин экономнуг проблемалары». Курполитиздат, 1952 чыл, арын 38).

Чазаактың шериг талазы-биле аажок улуг чагыларын кылып тургаш үлөтпүрге чажыт дөткимчени көргүзүп турза-даа, АКШ-та үлөтпүр продукциязынын бугу үлөтпүрүзүн 1929 чылга дензээрте 1951 чылга чүгө ийи катат эскен. Ол-ла үенин иштинде Англияның үлөтпүрү чүгө 60 хуу эскен. Ынааарга Франция, Италия болгаш капиталистиг эске-даа чурттарынын үлөтпүрү 1929 чылдын денелин долдандыр таптап турар. Бонун агресивтиг политиказынын бугу аар-берге уржуун капиталистиг чурттарын тергиледик англылары ажалчы чоннарын экинче чүдүрө каап турарлар. АКШ-та 3 миллиондан эвээш эвес долу ажал чок кижилер болгаш 10 миллион чартык ажал чок кижилер бар болуп турар. Италия биле Барын Германияда ажал чок болур чорук 1929—1933 чылдарга делегейинг эконом кризисинин эң аар-берге чылдарынын денелиден көүдөп турар. Американын Катыхкан Штаттарында чурттакчы чоңдан хавырар дорт үндүрүп 1937—1938 бюджет чылы-биле дензээрге, акшанын үнезинин кудулаанын барымдалап алгаш бези санаарга бо чылын 12 ажал катат эскен.

Ол-ла үеде капиталистеринг кончаазы улуг хемчээлге эскен. Эңче эвээжеткен сан-түндерин өзүлээр бези алырга, АКШ-тын капиталистиг монополистеринин кончаазы 1938 чылда 3,3 миллиард доллар турганында, 1951 чылда 42,9 миллиард долларга чедир эскен, азы тодаргайлаарга 13 катат эскен.

Бир талазында Совет Эвилелинин болгаш улус демократиянын чурттарынын экономиказынын күчүлүг көдөрүлүшкүнү, ол чурттарын ажалчы чоннарын амыдырал байдалынын чыгылыш чок өзүшкүнү, өскө талазында, капиталистиг чурттарын экономиказынын чыгыш чеге таптаашкыны, база ол ышкаш капиталистиг чурттарын калбак ажалчы массаларынын улам-на дыңзаан ала-раашкыны болур бо чорук социализмнин төөгүлүгү тилелгезинин болгаш база өлүмден чайлаар аргазы чок апарган капитализмнин аразында чарыкын тодаргай характерлеп турар ийи шугум шак мындайдыр.

Тайбынын болгаш демократиянын күжүнүн өзүлдезинин эң чугула фактору болза, чоңуңу ажал-агынын тайбын тургузушкунун чорудуп турар Совет Эвилелинин экономнуг күчүзүнүн чыгылыш чок көдөрүлүшкүнү болур. Ийи чыл иштинде (1951 болгаш 1952) бистия чуртувуска үлөтпүр продукциянын бугу үлөтпүрүзүн дайын мурундагы үенин ийи беш чылдарын катат алганындан 22 хуу хый болур.

Чангыс бо 1952 чылдын иштинде электри энергиязы, кара металлдар, хөмүр даш, нефть продуктулары, цемент болгаш калбак хереглелдин чүүлдерин ышкаш үлөтпүр продукциязынын шак ындай эң чугула хевирлерин бугу үлөтпүрүзүн бирги беш чылдын бугу чылдарында бугу үлөтпүрүзүн санында дыка көвүлдээр. 1952 чылдын дургузунда машиналарын болгаш дерилгелерин бугу үлөтпүрүзүн, бирги болгаш ийи беш чылдарда бугу үлөтпүрүзүн катат алганындан бези дыка хойну бугу үлөтпүрүзүн. Көдөз ажал-агынын хөгжүлдесинде база улуг чедишкенин чеди алдынган. Көдөз ажал-агынын бугу культураларынын тарылгазынын шөлү 1952 чылда дайын мурунун денелинден 5 миллион гектар ажык көвүлдэн. Тараа дүжүдүнү бугу чыылдазы 1952 чылда 8 миллиард пуд болган. Тараа дугайында айтыр чедишкенин шийтпирлетинген. Техниктиг культураларынын бугу үлөтпүрүзүн дыка эскен, ам оларын үлөтпүрүзүн шөл ажылынын бугу бараанын продукциязынын нити ертзенин 40 ажык хуузу оонаажып турар. Эгтин, сүттүн, үстүн, чүрүрүнүн, дүктүн болгаш алгы-кештин бугу бараанын продукциязы, ССРЭ-ни нитизи-биле алырга дайын мурунун денелин ашкан. Көдөз ажал-агынын техника-биле чеспеленишинин дыка эскен. МТС-терге болгаш совхозтарга трактор парктарынын нити күчүзү дайын мурунун денели-биле дөмөйлээрге 59 хуу болгаш комбайнардын 51 хуу улгаткан.

Бешки беш чылдын планы эш Сталинның айтканы совет экономиканын хөгжүлдесинин шугумун үргүлчүлөп турар, ол болза, Совет күрүненин тайбын политиказынын тодаргай херечизи болур. Эш Сталинның айтканы, эртеме өзүгээр үндөзүлзөп кааны социализмдин экономнуг чок хоойлузу чаа беш чылдын планында тодаргай илерээшкенин тыпкан. Эш Сталинның өөредип турары-биле алырга, ол хоойлу-нун үндөзүн улгалары болгаш негеделери болза, «ээди техникага үндөзүлзөш социалистиг бугу үлөтпүрүзүн үзүктел чок өстүрүп болгаш болбазырадып тургаш, бугу-нитиледи үргүлчү өзүп турар материалдыг болгаш культуралыг хереглелдерин максималдыг хандыраар (бээр болур)» (И. В. Сталин, «ССРЭ-де социализмнин экономнуг проблемалары», арын 40).

Амыдыралды чаагайларынын материалдыг чүүлдерин бугу үлөтпүрүзүн калдык-даа нитилел тургузуунун хөгжүлдесинин кол болгаш башка-рыкчы ролю ойнап турар дээр дугайында марксизм-ленинизмнин эң чугула өөрединге коммунистг партия бондунун политиказын үндөзүлзөп турар. Социалистиг нитилелдин тургузуун тудуп доозары болгаш коммунизмге шилчип кирери нитилелдин бугу үлөтпүрүзүн бугу адырларын дүргөн өзүлдезин чегеп турар. Ынааарга улус ажал-агынын бугу адырларында бугу үлөтпүрүзүн өзүлдезин беди темпизин бешки беш чыл планында көргөн.

Материалдыг бугу үлөтпүрүзүн эң чугула болгаш кол адыры болза үлөтпүр бугу үлөтпүрүзүн денели барык-ла 70 хуу улгатыр ужурул, оң биле калды, бугу үлөтпүрүзүн чеспек-херекселин бугу үлөтпүрүзүн барык-ла 80 хуу эзер ужурул.

Бугу үлөтпүрүзүн чеспек-херекселин бугу үлөтпүрүзүн улам-на беди темпизин хандыраар сорулганы Коммунистг партия салып турар. Чурттуң эконом талазы-биле тускай болгаш хамаарылга чок болур чорун хандыраарына аар индустриянын ролюн болгаш ужуру-дуазынын дугайында ленинчи-сталинчы өөредин барымдалаш бистия партиянын чаа беш чыл планында аар үлөтпүрүзүн адырларын колдап хөгжүдөр деп көрүп турар. «Бугу үлөтпүрүзүн чеспек-херекселин бугу үлөтпүрүзүн колдап өстүрери канчангаш чугула дээш, бондун бугу үлөтпүрүзүн база ол ышкаш улус ажал-агынын өскө-даа бугу адырларын дерилделер-биле хандыраар ужурулуудан эң чугула болуп турар эвес, харын ол чокка бугу үлөтпүрүзүн делгеренгей катаптаашкынын боттандыраары чеге болдунар арга чок»—деп эш Сталин айтып турар. (И. Сталин, «ССРЭ-де социализмнин экономнуг проблемалары». Курполитиздат, 1952 чыл, арын 67).

Совет экономиканын нити көдөрүлүшкүнүн сорулгазы аар индустрияны, кара болгаш өнүг металлургияны, одалга үлөтпүрүн, энергетика ажал-агынын, машина тудуун, химия үлөтпүрүн болгаш аар индустриянын өскө-даа ол чижектиг эң чугула адырларын дүргөн болгаш баштайгы ээлчеге хөгжүдөрүн негеп турар. Бешки беш чыл болза, үлөтпүр продукциязынын хый-хөй эң чугула хевирлеринин бугу үлөтпүрүзүн өзүлдезинин талазы-биле дайын мурундагы 13 чылдарда бугу үлөтпүрүзүн өзүлдезинин түнүгө чедип турар болгаш ынааарга чамдык хевирлерин талазы-биле харын-даа ажып

турар. Чижээ, шойнуң, нефтинин электри энергиянын болгаш өскө-даа продукцияларын өзүлдезин дайын мурунун үш беш чылдарынын дургузунда өзүлдезинден болгаш оларын бугу үлөтпүрүзүн үндөргенинден ажып турар.

Бешки беш чылдын кайгамчык улуг сорулгаларын боттандыраарына, коммунизмдин материалдыг-бугу үлөтпүрүзүн тургузарынын үндөзүн болур совет машина тудуун болгаш чурттуң энергетиктиг ажал-агынын чыгылыш чок көдөрүлүшкүнү онза ужуру-дуазыг болур.

Чаа беш чылда улус ажал-агынын улам ынайгы техниктиг депшилгези чеди алдынар. Эртеме болгаш техниканын эң чаа чедишкенин болгаш күш-ажылын база бугу үлөтпүрүзүн организастаарынын мурнакчы аргаларын бугу үлөтпүрүзүн бугу адырларынга калбаа-биле шингээдип негеделери социализм чуртунун экономиказын чаа, улам бедик чадага көдөрүр.

Коммунистг партия болгаш совет чазак аар индустриянын хөгжүлдесин колдадырын хандырышпаан, оон-биле чегелештир, хереглелдин чүүлдерин бугу үлөтпүрүзүн ындай адырларын өстүрүп дугайында үргүлчү сагыш салып турар. Беш чылдын дургузунда чик болгаш ажал-агы үлөтпүрүзүн продукцияларын бугу үлөтпүрүзүн 70 хуудан эвээш эвес беди ужурул.

Көдөз ажал-агынын чаа көдөрүлүшкүнүн, көдөз ажал-агы продукциязын моон сонгаар улам улгатырары бешки беш чыл планында көрдүнгөн. Көдөз ажал-агы талазы-биле кол сорулга болза, көдөз ажал-агынын бугу культураларынын дүжүдүн беди, нитининг малын баш санын көвүдөтпүшпаан, оон-биле калды продукттуг чорун өстүрүр, колхозтарын нити ажал-агынын моон сонгаар улам быжылга-лап база хөгжүдүп тургаш, көдөз ажал-агыга мурнакчы техниканы болгаш агрокультураны непереди-ринге үндөзүлзөп, совхозтарын болгаш МТС-терин ажалын экижилдип тургаш, чер болгаш мал ажылынын нити болгаш бараанын продукциязын улгатырар сорулга амдаа ол хевээр артар.

Бугу улус ажал-агынын хөгжүлдесин болгаш үлөтпүрүзүн база көдөз ажал-агынын продукциязын бугу үлөтпүрүзүн дыка улуг хемчээлди өзүлдезин бистия чурттуң транспортунга чаа негеделерин тургузуп турар. Демир оруктуң, хем болгаш далай транспортун чүк эргилдесин дыка улгатырарын болгаш база автомобиль транспортуң болгаш хамаатынын ужар чүүлүнү моон сонгаар улам өзерин көрүп турар. Демир оруктуң болгаш суг оруунун, база автомобильдин чаа оруктарынын тудушкуну Совет күрүненин бугу районнар аразынын транспорт харылдаазы улам күштелдирер арганы бээр.

Социалистиг экономиканын өзүп турар күжүнүн тодаргай херечизи болза, бугу үлөтпүрүзүн чаа күчүлө-рин ажал-лага кийрер аргаларын берип, боттарын эде тургузуп тургаш бар турар бугу үлөтпүрүзүн күчүзүн улгатырарын, бугу үлөтпүрүзүн чеге чеспелелдерин тургузарынын, механизастаарынын болгаш күштелдирип дүргелдеринин база технолоттуг чорудулганы экижилдерин аргаларын бээр. 1951—1955 чылдарда боттанган турар кайгамчык улуг тудуг программасы болур үлөтпүрүзүн капитал салышкыны дөрткү беш чылга дензээрте 1951—1955 чылдарда барык-ла 2 катат улгатыр.

Коммунистг партияның лепинчи-сталинчы национал политиказы мурунундагы беш чылдардагызы ышкаш, чаа беш чылда бондун тодаргай бадаткалын алган. Беш чылдын онаалгалары хөй национал

дыг Совет күрүненин эвилелашкен бугу республикаларынын экономиказынын дүргөн көдөрүлүшкүнү моон сонгаар улам дүргөн көдөрүлүшкүнүн болгаш бистия Төрзөн чуртувустун бугу улустарынын культуразынын чечектелишинин хандырып турар. Бешки беш чылдын планы болза, Совет Эвилелинин улустарынын быжыгып турар найыралын, коммунистг нитилелди тургузары дээш оларнын чангыс аай энис сорулгаже чүткүлүн илередип турар.

Бугу үлөтпүрүзүн үзүктел чок өзүлдезинге болгаш хөй-нитиниң күш-ажылын бугу үлөтпүрүзүн беди-деринге үндөзүлзөш, совет улустун материалдыг чаагай амыдыралынын болгаш культуралыг денелинин моон сонгааргы чыгылыш чок улам көдөрүлүшкүнү чеди алдынар. Бешки беш чылдын дургузунда национал орулга 60 хуудан эвээш эвес улгатыр, ынааарга ажалчы, албан-хаакычтарын болгаш тараачыннарын орулгаларын ол дыка улгатырар. Үрүмкет садар өртөктин чингелдесин барымдалаш, ажалчынар болгаш албан-хаакычтарын боттуп ажал төлевирин 35 хуудан эвээш эвес беди, ынааарга колхозчуларын ашк болгаш натур орулгазы (акша-биле алырга) 40 хуудан эвээш эвес улгатыр.

Ажалчы чоннарын материалдыг чаагай амыдыралынын көдөрүлүшкүнүн көргүзүп турар эң чугула барымдаларын бирзези болза, улус ажал-агынын ажалчы, албан-хаакычтарын санын чыгылыш чок өзүп турары болур. Улус ажал-агынын ажалчы, албан-хаакычтарын санын 1955 чылда—беш чылдын сөөлүгү чылында—1950 чылга дөмейлээрге барык-ла 15 хуу улгатырарын беш чылдын планында көргөн.

Чуртталга тудулганын улуг программаны боттандыраар, культура болгаш кадык камгалап алган черлерин чектилерин калбартыр, клубтарын, театрларын, эмгелдерин, школаларын хөй санын чаа тудулганы—бо бугу чүүлдөр болза, ажалчы чоннарын амыдырал денелин дыка беди-дер.

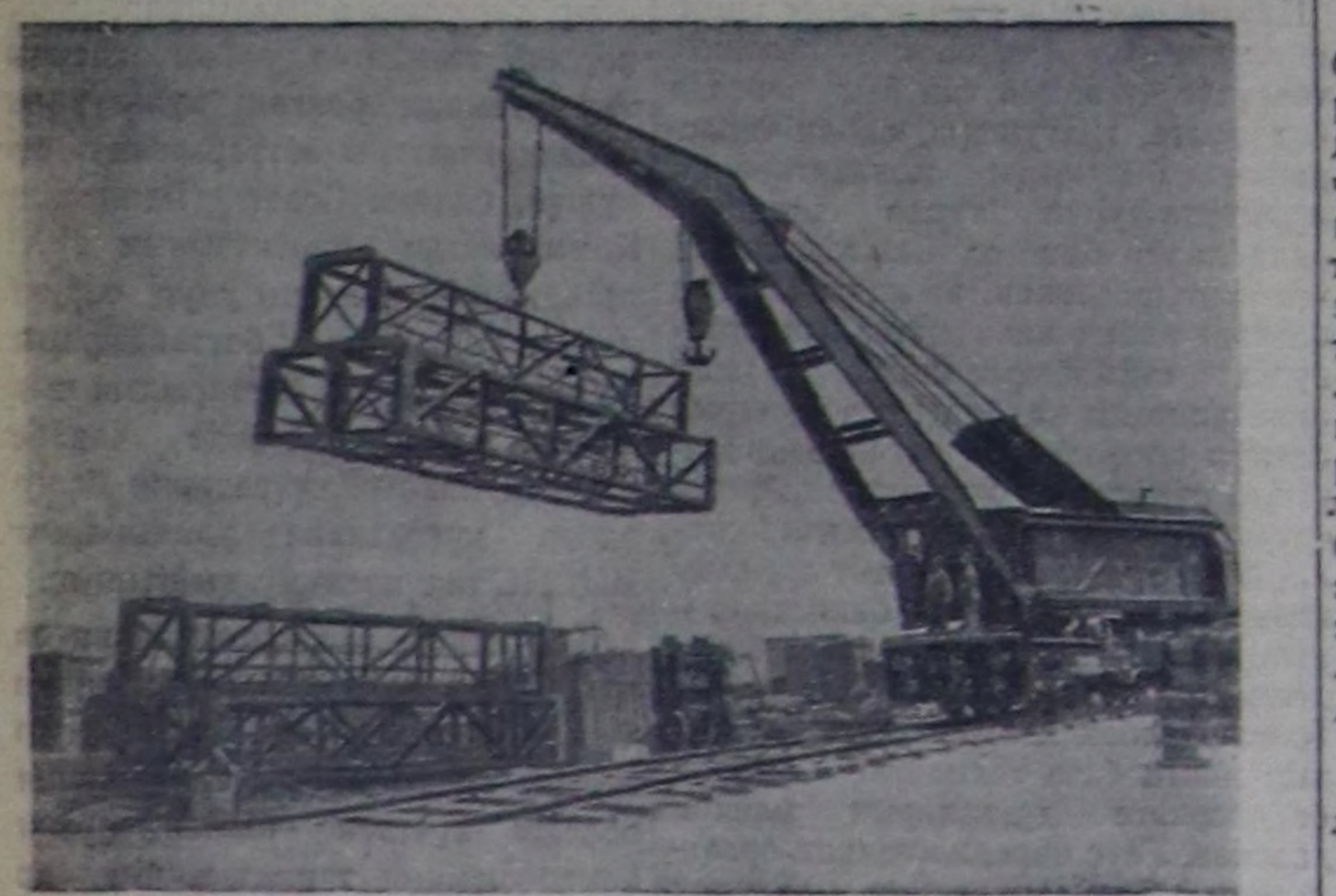
Беш чылдын планын күөсеткеш, совет улус бурунгаар, коммунизмге чаа улуг базамны кылып, социалистиг Төрзөн чурттуң күчүзүн улам быжыраарын хандыраар.

Чаа беш чылдын бугу делегейге ужуру-дуазы онза улуг. Тайбын ажал-агынын болгаш культура тургузушкунун планы болганда, беш чылдын планы болза, Совет Эвилели-биле улус демократиязын чурттарынын экономнуг калы-ажыл дажылгазын моон сонгаар улам быжылгаарына болгаш калбартырынга дузаалаар база ден эргелиг болгаш кайзынганда ажыкты салды харылдаазын хөгжүдөрүн күзээр бугу чурттар-биле Совет Эвилелин экономнуг харылдаазын сайырадырынга дузалаар.

Сталинчы бешки беш чылдын кайгамчык улуг онаалгаларын амыдырал кырынга боттандыраар бистия чурттуң улус ажал-агынын моон сонгааргы өзүлдезинин бугу курлавырларын болгаш үнер дөстөрүн мобилизастаарын болгаш социалистиг ажал-агынын методун (камналгазы) болуру, ажал-агы санажылгазы) шыгы боттандыраары база массанын чогаалдыкы инициативанын бугу хемчеглер-биле күштелдирерин негеп турар.

Партияның XIX съездининг шийтпирлеринде кирген коммунистг тудушкунун Сталинчы улуг программасына сорук кирген Совет Эвилелинин чоңу сталинчы айтышкынын күөселер дээш база коммунизмнин тургузушкуну чаа, улуг тилелгелерин чеди алырынга бугу күжүн салып турарлар.

Л. ВОЛОДАРСКИЙ.



Таша-Таш. Таша-Таштын демир орук станциясында канат оруктуң тудуунга ажалдаар күчүлүг кабелькраннар үргүлчү хээп турар. Чурукта: 25 тоннаын демир орук кранынын кабелькраны конструкторизин дүжүрүп турары. Чуруу О. Кузыниин. СЭТА-нын прессклишеи.



Краснодарский край. Ново-Кубанский района Кубанын күрүнени зоналыг машина-шылгалда станциязы көдөз ажал-агынын чаа хевиринг машиналарынын шылгалдазын чорудуп турар. Чурукта: КПН культуторуну шылгап турары. Чуруу Г. Ефимову. СЭТА-нын прессклишеи.

Эки үрезин — бедик дүжүттүң үндезини

Бистин областа сөөлгү чылдарда үрезин ажылы дыка экижээн, Облуста чамдык муракчы колхозтар эки райончуткан болгаш чурттун бедик дүжүттүгү сортулу үрезинери-биле боттарың чыл-бүрү хандырттып турар. Ындыг колхозтарның санына Улуг-Хем районда Киров аттыг, «Свобода труда», Каа-Хемде Ворошилов аттыг, «Октябрь 14 чыл ою», Чөөн-Хемчикте «Кызыл тараачын», «Октябрь 30 чыл ою», Бин-Хемде Кочегов аттыг, «Кызыл тараачын» болгаш өске-даа колхозтар кирер. Үрезин фондундарында ангыда бо колхозтар болза, чазын чапты таныр тараа культураларының страхованиелгү үрезин фондундары тургузуп, а оларның чамдыгы күзүн чажар көк тараа үрезинеринин шилчилгө фондундары база тургузуп турарлар.

Ындыг болза-даа, үрезин ажылы сайзырадып, колхозтарны, совхозтарны боттарының үрезинери-биле хандырының херээнде чамдык чедикшилер-биле чергелештир улуг чептерге база бар болуп турар. Эл-ээн хөй колхозтар болза, боттарының бедик шынарлыг сорттуулуг үрезинерин өстүрүп алыры сагыш салбайн, харын өске колхозтарны дузасын азы күрүнеден үрезин чээлини алырынга идеген олуларар. Оон түнелинде ындыг колхозтар тарылганын арууна планын күссөдиринге үрезинер талазы-биле боттарының хергелдин хандырттып албайн турар. Барың-Хемчик, Бай-Тайга, Тес-Хем, Чаа-Хөл болгаш чамдык өске-даа районнарның хөй-хөй колхозтарында үрезин ажылы булдугазының байдалда туруп турар. Үрезин участкаларының тарылганын өй-шаанда эвес болгаш куду агротехниктиг деңгелеге чорудуп, хөй кезинде сорттулуг эвес тарааларны гарып турар. Үрезин участкалары талазынын ажаалганын багай чорудуп, оон ажаап адышыкынын өй-шаанда эвес болгаш улуг чидирлиг ажаап ап турар. Үрезин тарааларның бастарылганы болгаш арыглаашынын дыка узамдыгы, үр үеде черде ажык шаңарда чате, хар алаанда чыдар. Ажыл-агылык эвес багай ажаалганын чылдагаанын үрезин тараанын элээн хөй кезин бодунуң шынарын кудуладып, боду илп өртениринге, өлүп баксыраарынга чедип турар.

Үрезинерин арыглаарын болгаш сорттуларын хөй нуруузда үрезин фондундарын урарының мурунда чорутпайн, харын кышкы үеде чорудуп, оон-биле үрезинерни кадагаларынга ремелде бергелдешкилерин тургузуп, оларның шынарын баксырадып турар. Колхозтарның даргаларының, МТС-териниң, районнарның көдээ ажыл-агый килдистериниң удурткучуларының болгаш агрономдарының, үрезин шынарын талазы-биле күрнеспекцияның ажилдакчыларының колхозтарны боттарының бедик шынарлыг сорттуулуг үрезинери-биле хандыраарынын херээнге сагыш салбас, харысалга чок чоруу көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүн улам ыңай бедидеринге улуг шаптык болуп турар.

Бо чылын колхозтар кайы-даа черден тараа культураларының бедик дүжүдүн алган. Бин-Хем, Танды, Сүт-Хөл, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик болгаш өске-даа районнарның хөй-хөй колхозтары чазын чапты тарыыр кызыластын улуг шөлдөрдөндө гектар бүрүзүндө 25—30 болгаш оон-даа хөй центнер дүжүттү, ол ышкы сула биле арбайның дүжүдүн, чингетарааның гектар бүрүзүндө 18—25 центнер дүжүдүн алганнар. Ынчангаш, 1953 чылдың тарылгасына шилдик үрезин тараалар-биле бодун бүрүн хандырттып, ол ышкы страхованиелгү үрезин фондунда 15 хуудан эвэсти уруп алырының болгаш өске-даа фондундары тургузарының бүгү аргалары колхоз бүрүзүндө бар болуп турар. Бин-Хем районда «Кызыл тараачын», Танды районда «Чаа орук» болгаш Сталин аттыг, Улуг-Хем районда Киров аттыг, «Свобода труда» колхозтар болгаш өске-даа районнарның чамдык колхозтары бо сорулганы ам күссөдип алган.

Оон-биле чергелештир дыка хөй колхозтар амга чедир боттарының бар бүгү аргалары ажыглавын, үрезин уруушкунун дооспайн турарлар. Чижээ, элээн хөй колхозтарның үрезин уруушкунуң сагыш салбайн турары-биле Бин-Хем районда үрезин уруушкунун күссөдизи хергелдин чүгүле 18,7 хуузу, Тес-Хем районда—28,4 хуу, Чөөн-Хемчик районда—40,1 хуу, Танды районда—46,4 хуу болуп турар.

Ам областа үрезин уруушкунун нитизи-биле планын чүгүле 60 ажыг хуузу болуп турар. Шаптык байдал-биле эптежиң болбас болгаш доп-дораан шиттирлиг хем-чеглер алыры негетиниң турар.

Бир дугаар ээлчегде үрезин участкаларының тарааларының бастарылганын чоккук хүннерде доозары чугула. Бо болза, бүгү колхозтарны боттарының үрезинери-биле хандыраарынын бир дугааргы сорулганы болуп, ийи дугаар сорулга болза, үрезинерин арыглаарынын, кургаларының болгаш оларны белеткенин үрезин шыгжаар черлерге урарынын талазы-биле ажылы хүндүн иштинде калбак фронтуга чорудары болуп. Үрезин арыглаарынга бир дугаар ээлчегде МТС-териниң болгаш совхозтарның тараа арыглаар бүгү нарын машиналарын ажыглаар ужурулуг. Ол машиналар шимчедикчилер-биле, белеткенин машинист кадрлар-биле болгаш 2—3 ээлчегде азы хүндүн иштинде соксаал чок ажылдаар кижилер-биле хандырттып турар ужурулуг. Оон ангыда үрезин арыглаарыга тараа арыглаар бүгү өске-даа машиналарны долу хемчээли-биле ажыглаар.

Үрезин тарааларын кургадыры чугула. Ол дугайында ам үеде областа бар турар тараа кургадыр черлер, шык үрезинерни кургадырынга дидими-биле ажыглаар.

«Кузбасс», «ПЗС-3» дээр ышкыш тараа кургадыр черлер болза, чүгүле аш-чемге хергелдеш тараалары кургадырынга эвес, харын үрезинер кургадырынга база таарымчалыг болуп турар. Бо таварылгада кургадылганын чуруму инструкторы эзу-гаар эскерлип турар.

Тараа шыгжаар черлерни септээр, арыглап аштаар, кургадыр, дезинфекциялар ажылче кичээнгей четпес салдынып турар. Харын чамдык колхозтарның удурткучулары үрезини уургайларга шыгжаарың бо-лап турар. Барың-Хемчик районун Ворошилов аттыг колхозунда 50 тонна хире үрезин тараа уургайда хөмдүнгөн туруп турар. Үрезин кадагаланын талазы-биле мындыг шын эвес практиканы доп-дораан узуткааш, үрезинерни эң кичи үрезин шыгжаар черлерге таарыштыр урар, оон туруп турар байдалы дээр доктаамал хайгааралды болгаш контрольду организастаар, а ол ышкыш үрезин участкаларында ажаап алган бүгү дүжүттү чүгүле үрезин фондундары тургузарынга ажыглаар ужурулуг.

Колхозтарның болгаш совхозтарның үрезин фондундарына дээр болбас, оларны шыгыры камгалар болгаш чүгүле үрезинге ажыглаарыга чарыгдар, ыңчаарга үрезини баксырадыр, төчөгүлээр азы өскээр ажыглаар буруулуг кижилерни шыгыры харысалгага кирер деп ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлени болгаш партия ТК айткан. Чер-чеге көдээ ажыл-агый органдары, МТС болгаш үрезин шынарының талазы-биле күрнеспекциялык ажилдакчылары, агрономнар болза, партия болгаш чазактын бо айтышыкынын чайгылыш чокка күссөдир дээр хайгааралды шыгырадыр хүлээлгелг.

Мичуринчи агробология эртемин калбаа-биле шиягээдиринге үндешлээш, бедик агротехниканы ажыглап, чер ажылынын культуразын көдүренин аргазы-биле үрезиниң сортузун чыл-бүрү сайзырадып, оон уксаазын экижидип шынарын бедидериниң бүгү аргалары бистин областын колхозтарында болгаш совхозтарында бар. Ам үеде көдээ ажыл-агый килдистериниң болгаш МТС-териниң элээн хөй агрономдарынын талазында колхозтарга үрезин ажыл-агыйын шын организастаарыга ам-даа бодун харысалгалыг эвес деп санап турарын соксадыр черек.

Бок үнүштер долган эрти черлерге үрезин участкаларын үзүп турган эртен чылдарын шыкындарынын каптагавас төлөздө, тарылга ээлчештирилгели болгаш өске-даа эки шынарлыг шөлдөргө үрезин участкаларын үзүп чугула. Өске агротехниктиг хемчеглерден ангыда, кышкы үеде ол черлерге өлкө, хүл чергелиг чөмүшчилдигелерни төгери чугула. Колхозтарның бүгү күжүн колхоз бүрүзү эки шынарлыг үрезинер-биле хандырттып алган турарыңча салыр ужурулуг.

Н. ПЕТРОВ.

көдээ ажыл-агыйның область эргелелин кол агроному.

Бижик өөредилгезин эки организастан

Эрани районнун Качык сумузуңда чогуур назылыг чонну бижикке өөредир талазы-биле ажыл эки организастанып турар.

Бижикти биче билерлерни өөредир бар бөлгүм, база бижик билбестерни өөредир дөрт кезек черде бижик бөлгүмнери тургустунган. Ол бөлгүмнерде 56 кижича хаара туттунган. Тургустунган бижик бөлгүмнери элээн хөй кичээлдерни эрттирген. Бөлгүмнер болза, шырак билигилгү культурамейжилер-биле хандырттыган.

Көдээ Совет даргазы эш Сергей бижик өөредилгезиниң бөлгүмнериниң ажылын доктаамал удуртуп, өөредилгени үзүктелдирбес, шынарлыг чорудар дугайында хемчеглерни үргүлчү ап турар. Көдээ Совет суму майгынын дамчыштыр тетрадьдары, карандаштары чагыдып саттырып алгаш, бижик бөлгүмнериниң дыкнакчыларын четче хандырып турар.

Бир тээ бөлгүмнер организастатылган болгаш амгы үеде оларнын ажылы элээн көсүк чоруп турар болганда, моон сонгаар бижик билбес бүгү кижилерни бижик билер кылдыр, ылангыны бижикти биче билер кижилерни бижикти эки билер кылдыр өөртөк турар чугула сорулга салдыган.

К. ӨЛЗЕЙ.

Мурнакчы колхозчу чаа бажында

Чоока чедир-ле самдар өөн чүдүрүп алгаш даглар, чайлаглар кезип көжүп чораян коммунист эш Доржу-Лама 1950 чылда Чаа-Хөл районнун Ак-Туругда Ленин аттыг колхозка кирген.

Колхозка кирген хүнүндөн эгелээш ону колхоз баштаар чери тудуп бригаданың кириген. Оон бээр-ле эш Доржу-Лама колхоз бодурулгезинге ак-сеткилдиг, эң кызымаккай ажилдап, ажыл нормазын үрүлчү ажыр күссөдип келген. Ол 1952 чылдың эртен он айларының дургузунда 310 күш-хүнүн ажылдап, 586 килограмм тарааны авансыга алган.

Колхоз бодурулгезинге Доржу-Ламаның эрес чүткүдүгү күш-ажылы үнелеп көргөш, 1952 чылда область Советиниң күссөмундан ону Хүндүлгө бижик-биле болгаш 300 рубль-биле шаңнаан. Ол ышкыш колхозтун баштаар черинден аяка чаңгыс-аай хевирлиг чаа бажыны бо чылын тудуп берген. Ам эш Доржу-Ламаның өг-бүдөзи чаа чылыг, чырык бажында чурттай берген. Оон бажында Ильичиниң лампазы чайынаандыр чырып турар. Көжө ажыл соонда чылыг, чырык бажыга солунары номчуп, эртем бижикке өөренип турар.

Партия болгаш Совет чазактын ачызы-биле эш Доржу-Лама ашактын амдыралы чаа байдалга шилчези.

М. ДАВАА.

МЕН КАНЧАП БИЛИР МЕН...

Октябрь айның эгези. Эртеңги хүнүнүң херели чаа-ла үнүп кээп, Бай-Тайганың эдектеринге чаптыла берген. Дээрде чаңгыс-даа булут чок. Таптыр-ла ол өйдө школа эргелекчизи Эрес-оол бажымындан үнүп келгеш, өрүкүдү көрүп турган.

Хемчиктин ууну куду хадаан, эртеңгиниң чывары сылады хадып, күсүк соокка оңа берген өрт-сигенин, теректерин бүрүлдерин шыларалы хадып турган. Сонгу, башкы тайгаларның баштарында баштай чагган харларны эргелекчи көрүп каанда оон сагыжыңа бир-ле чүве кире хонуп келген: «Эта, ат болган чүве-ле-ди. Школа чанында чаңгыс-даа кулаш топкак ыяш чок» деп боданып туруп-туруп—«колхоз баштаар чери, суму Совети черде дуза катпастан, ам канчаар бодап турарлар ирги?»—дээр идик, хевин эде-хере тырттып-гылааш, колхоз конторазыңче кылаштап балдыккан.

Школага өөредилгениң чедишкениң болур чоруу одаар ыяштан база улуу-биле хамааржыр чүве болгай, канчаар чугаалажыр эвес деп болааш, эргелекчиниң соондан басыптым. Эргелекчи школа хериминиң аксын эртекш, магазин чанынга чоруп орда, колхозтун оралакчы даргазы Дапкай-оол уткуштур чоруп олур. Дарга эргелекчиниң бараанын көрүп кааш, арай эгенге байдалыг, куду көрүп алгаш, өскээр кылаштарын бодап-оо кылаштап барчору. Ынчалза-даа ыяшка бергелдеш, дуза алыксаан эргелекчи дарганы көрүп кааш, дораанга бодуче кыгырды.

— Экин дарга! Кайже баарыңар ол? Школада ыяш үзүлгөн, школага чырып хуралыңа чугаалашкан болгай. Оон бээр ийи хонук эрти, ам-даа сураг. Кажан дүжүрүп ирги, дарга?—деп эргелекчи дораанга чугаалап үндү.

— Экин! Өрү складче бар-чор мен. Мен школа дугайын харыыла-вас, колхоз тудуунун дугайын харыылап турар кижича мен—дээр, оралакчы дарга бодунга хамаарыштыр бис хевирлиг чугаалады.

— Кайынам дарга. Силер колхозтун оралакчы даргазы-дыр силер. Дөмөй-ле школа дугайында сагыш салыр ужурулуг силер деп, эргелекчи база дагын дилээн хевирлиг чугаалады.

— Бенин бисте чок. Школа мендээ хамаанчок. Колхоз тудуун чыдап тур мен—дээр, дарга хээшенин ораап, дүштежок тур. Эргелекчи-даа, дарга-даа элээн ыяш чок турлар. Дыкнакчы мен-даа база-ла тапкылап тур мен.

Ынчап турувуста, колхозта комсомол комитетиниң-даа база суму Советиниң-даа секретары Х. Болуп-оол, кайын чүве ийик, хенерген көстүп келди. Дуза эрп чораян эргелекчи: «Бо дээрге сумунуң чонунда, комсомолчу аныяктарың-даа удуртуп турар кижича болгай. Бо-ла топкак сөөртүлгезинге дузалыг чүлүдү кадар боор» кылдыр бодааш, эргелекчи оожум айтырды:

— Бистин школада ыяш төнгөн. Силер дээрге, суму Советиниң ажилдакчызы болгай силер. Ыяш

дугайында кандыг хемчег алыр деп тур силер?—деп, эргелекчи база-ла бодунуң ыяш дүжүртүр дээр дилээң чугаалады. Суму секретары улуг тынгат: «Та, мен канчап билер мен. Ыяш акшазың колхоз ажыглап алган чүве дээрингай, олар билер ыянаан, мен билбес мен»—деп оралакчы ышкыш, база-ла бодунга хамаарылга чок кылдыр харыылады.

— Силер канчап билбес силер? Силер дээрге суму Советиниң секретары, колхозта комсомол комитетиниң секретары, суму Советиниң депутаты-дыр силер? Силер билбеске кым билдирл?—деп эргелекчи ам арай ажыныксап, кайы эвданд-даа ажыктыг сүмө тышпайн чугаалады.

— Мен ангы ажыл харыылап турар кижича мен. Школа ыяжын харыылап турар суму Советиниң оралакчы Кооп бардыр. Суму Советиниң даргазы Дагбы ам кээр, оон-биле чугаалажып көрүндө-даан»—дээр секретары Болуп-оол, чаа-ла ажытылган магазинче хая көрүмөй-даа кире берди. Ажыктыг сүмө ам чадаан эргелекчи демгиле оралакчы даргазындан:

— Бис черле ыяш чок, ам канчаар бис?—диди.

— Суму Совети билер ыянаан.

— Чок болза, машинаңар беринер, бис сөөрттүп алыш—деп машиназын дилдиди.

— Машина хоржок. Ам дораан тайгалан ыяш сөөрттүп чоруур бис—дээр, оралакчы база-ла салдыкче кире берди. Дугуржуп чадаан, дузалыг сүмө албайн барган эргелекчи суму Советиниң даргазын маанары-биле, бажының хөйчү бодап, шала оожум кылаштап чана берди.

Аксы-Барлык суму Совети (даргазы Дагбы) ол сумуда «Ленин оруу» колхозтун баштаар чери (даргазы эш Дюм-оол) совет школаны канчаар көрүп турары үстүндө чугаалажышкындардан-на илден диди.

Колхоз баштаар чери школага бо чылын 1030 кубометр ыяшты хап бээр болуп, январь айда-ла керээ чаргаш, оон акшазың ажыглап алган хирезинде, школа чанынга чүгүле 57 кулаш ыяш белеткеп бергеш, оон артыкны 415 кулаш ыяшты Тар-Узук деп черге хап каан сурагыл болган. Школа чанынга кактыңан ыяштан 70 кубометр ыяшты апрель, май айларда база-ла одак каапкан турган. Артан 36 кубометр ыяшты сентябрь 1 ден эгелеп одак кээрге, ам школа чанында чаңгыс-даа топкак чок болган.

Черде кактыңан ыяштын дыка хөйүн ында турар аалдар оорлап төндүр чыгаан. Школа ыяжы бо кире үстүп, соок дүжүп турда, сумунуң колхозтун удурткучулары бот-боттарыңча чайжып турары канчап-даа таарышпас. Чоокку хуусаада бүгү чонун күжүн эвилделеп тургаш, школаның одаар ыяжын четче сөөрттүп бээр дугайында шыгыны хемчеглерни дүргөн алза чогуур.

К. БОРАННАЙ.

ЭВИЛЕДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

СОВЕТ УЛУСТАРНЫҢ АКЫ-ДУҢМА ӨГ-БҮЛЕЗИНДЕ

Ленин—Сталинның маадырлыг партиязының удуртулганы-биле орус пролетариаттың тийлеп алганы, Октябрьниң социалист Улуг революциязынын түнелинде казах улус феодализмден социализмге төөгүлүг шурашкыны кылгаш, хөй чүс-чүс чылдарың дургузуңда бодунуң төөгүзүңге бир-ле дугаар чаңгыс аай нация болуп, национал үрүңезин тургускан.

Совет эрчөгүлүгү казах улуска политикаң, экономиканың болгаш культураның көдүрүлүшүнүнчө калбак орутку ажылды берген. 35 чылдың мурунда аш-түрөңги болгаш аядал тергидеп турган черде ам чонун ааскежиктиг, хостуг, чогадыкчы күш-ажылы хайныгып турар. Коммунист партияның, совет чазактын болгаш эш Сталинның бодунуң сагыш салышыкының ачызы-биле Казахстан шаандагы хожудангай көшкүн мал ажалдыг чурт турганындан күштүг индустриалдыг болгаш механизастыңан коллективтиг улуг көдээ ажыл-агыйлыг, национал хевирлиг, социалист утка-шынарлыг сайзырангай бедик культуралыг муракчы социалист республиканын бирээзи болуп хуулган.

Совет эрге-чагырганын чылдарыңда Казахстанда Ада-чурттун бирги чергениң техниказы-биле чеспелеген бодунуң күштүг үлетпүрлерни тургускан, өнүгү болгаш кара металлургияны заводтары, машина тудуунуң канчаар-даа аажок улуг үлетпүрлери, химиянын, аш-чөмүң болгаш бодурулгелеринг өске-даа

адырлары өзүп сайзырап турар. Муң-муң километр демир-орук шугунарын тудуп тургускан болгаш тургузуп турар.

Республиканың көдээ ажыл-агыйы онгон муң күштүг тракторлар, комбайннар болгаш өске-даа нарын машиналар-биле чеспеленген. Электрижилге көдээ суурларның амдыралына чыл келген тудум-на улуг рольду ойноп турар. Колхозтарның болгаш совхозтарның ховуларында тараа культураларының, хөвөнен, чигир сөөкүзүң болгаш өске-даа культураларының байлактыг чаагай дүжүдүн өстүрүп турар. Колхозтарның болгаш совхозтарның нитилештирген продуктулуг малының баш саны дүргөн темптер-биле өзүп турар. Шаанда чонун көжүп чораян ээн черлеринде ам коммунист нитилелдин ийдекейлиг тудукчулары ажылчы чоннарын чурттап турары чаа социалист хоорайлар, ажылчынар болгаш колхозтар суурлары өзүп турар.

Улуг орус улустун бүгү таланы акы-дуума дузаламчызыга даңгыш Казахстаның ажылчы чоннары ССРЭ-ниң экономуг күчүзү моон сонгаар-даа улам-на быжылаларынын херээнге бодунуң улуг салышыкынын кирип турар. Бо чылдың бирги чартында улус ажил-агыйынын планынын күссөдизиниң түнели беэин ол дугайын херчелип турар. Бо чылдың ийги кварталында үлетпүрүнү нити продукциязын хемчээли 1951 чылдың ийги кварталы-биле дөмөйлөргө, 105 хуу болуп турар. Көк бодурулгезиниң

планы 115 хуу, хөмүр даш болгаш нефть тывыжынын—101, хөвөчүн—107, дүк аргыларың—109, хөвөчө-сазындан кылган пестерниң планы 108 хуу күссөтинген.

Республиканың көдээ ажыл-агыйынын ажыл-ишчилери чазын чажар культураларынын, ылангыны кызыластын, силос культураларынын тарып планын дыка ажыр күссөткөн болгаш чаагай дүжүгү чедип алган. Казахстанның колхозтары болгаш совхозтары нитиниң малынын баш-санының күштүг көдүрүлүшүнү дээр демисеппишаан-аңаа быжыг чөм суурун тургузуп турар. Республиканың колхозтары бойдустан күжүн чагырып албышаан, 300 хире платиналары, суг хөөлбектерин болгаш ховуларын, алганын хемнеринде онгарларга болгаш өске-даа черлерге суг күжү-биле ажилдаар техниктиг дерижлери тургусулаан. Чазын олар харын эрэн суун доктадып турган, оон-биле 1.300 муң га ховулары болгаш одалары суггарар.

Суу боду атар каналдын дузасы-биле орус хем Волганың суун Урал-биле катыштыран казах улус чүс-чүс чылдарда бодап чораян. Казах улустун ол кузели улуг Сталинның сагыш салышыкыны-биле боттанган. Ол болза, амгы үеде Сонгу-Казахстан болгаш Гурьев областарын миллион-миллион га кургак ховуларын суггарар болгаш өрт-сигенилдирер. Ам республика Волга, Урал хемнерин аразын чөп ажыглаарынын телеавиелни чогадып тургузуп турар. Көдээ

ажыл-агыйның бедик дүжүттүг культураларының ыяштарын, хөвөр үнүштерин, кат аймаанын уксааларын, малдың бедик продуктулуг уксааларын шилип ап турар. Казахстанның үлетпүрлери коммунизмин улуг тудуларын хүндүнүг чагыын күссөдип, оларга кан болгаш чөс прокаттары, чер үттээр чеспектер, каасталганың херекселдерин, харылааның чеспек-херекселдерин, автомобильдерин болгаш тракторларын үрүмек дамчыдыкчыларын берип турар. Казахстанның эртемдери—геологтар, гидрологтар болгаш хөрүнүнү, ботаниканын, зоологиянын эртем ажилдакчылары, агрономнар, экономистер Волга-Урал каналының тудукчуларына улуг дузаны көргүзүп турарлар.

Октябрьның социалист Улуг революциязынын тийлелгези казах улустун культуразынын хөгүлдөзүнө бүгү-ле таарымчалыг аргалары тургускан. Казахстан бижик-билиг калбарып сайзыраан чурт болу берген. Оон калбак дегдем деяскээринде нити билигнин болгаш тускай эртемнериң школаларынын сырыл четкизи тургустунган болгаш ажылдап турар. Школалар чүгүле хоорайларда болгаш суурларда эвес, харын ырак черлерде мал кадарчыларының турлагарында беэин бар. Амгы үеде республикада онгон муң аныяк оолдар, кыстар өөренип турар 27 дээди өөредилге черлери, 100 ажыг техникумар санатынып турар.

Совет эрге-чагырганын чылдарыңда Казахстанга хөй санын национал кадр эртемденнерни, инженерлерни, эмчилерни болгаш башкыларын, агрономнары болгаш зоо-техниктерни, чогаалчылары болгаш артистерни, чурукчуларны болгаш музукантыларын өстүргөн.

Бир муң чартык хире эртем ажилдакчылары күженишкениң-биле ажилдап турар. Казах ССР-ниң эртемдер академиязы, Бүгү эвилелдин В. И. Ленин аттыг көдээ ажыл-агый академиязынын Казах филиалы, чүс хире эртем-шинчилелдин албан черлери, онгон театрлар, четчүс кинотеатрлар, культураның ордулары, муң-муң клубтар болгаш библиотекалар—бо бүгү болза, казах улустун культуразынын канчаар-даа аажок улуг хөгүлдөзүнүн тодаргай херечизи болур.

Совет Казахстаның экономиказынын болгаш культуразынын дүргөн хөгүлдөзүн болза, ленинчил-социалист шылгарангай национал-политиканың чаагай тийлелгезиниң бадыткалы болур. Казахстаның ажылчы чоннары боттарынын бүгү-ле чедишкенин болгаш аас-кежиктиг амдырал-чуртталгазын коммунист улуг партияның болгаш шылгарангай баштыңчы болгаш башкы И. В. Сталинның ачызы-биле чедип алганнар.

Казах ССР болза, социализм чуртунуң улустарынын найзыралыг улуг өг-бүлөзүң Совет Эвилелинин улустарынын ден эргелиг республикалары-биле бир дөмөй чугула чери эзелеп турар. ССРЭ-ниң өске акы-дуума улустары-биле казах улустун найзыралы социалист културанын нитижилгезинде тодаргай көзүлгөн. Улустун акыны Джамбулдун чогаалдары Молдаван, белорусс, украин болгаш грузин кижилерге бидирген. Композитор Хамидиниң «Казахский вальс»—деп музакызы Узбекистаның кышкартарында болгаш хүннерктөөн Грузиянын дагыг черлеринде чаңгылашып турар. Алма-Атада Курмангазы аттыг улустун хөгүмү Чайковскийниң болгаш Глинканың музика чогаалдарын күштүг-биле чаңгылап

Польша Улус Республиканың сейминде

Польша Улус Республиканың чазааның чаа составы

ВАРШАВА. Ноябрь 21-де Польша Улус Республиканың сейми чаа чакты тургузарының дугайында айтырны чугаалажып көргөн. Хурал даргазы сеймин маршалы Ян Дембский Министрлер Чөүлелинин даргазы Болеслав Беруттан чага алганын дыңнаткан. Ук чагада Болеслав Берут чаа чакаткы моон адаанда составын саналдаан: Министрлер Чөүлелинин даргазының оралакчылары: Юзеф Циранкевич, Владислав Дворакковский, Тадеуш Гель, Петр Ярошевич, Стефан Ендриховский, Хилар Минц (ол экономикалык планнаашкының Күрүне комиссиязынын даргазы база болуп турар), Зенон Новак, Польшаның маршалы Константин Рокоссовский (ол национал камгалалдын министри база болуп турар).

Министрлер: хөй-ниити айыл чок чоруктуң министри—Станислав Радкевич, хоорайлар болгаш суурлар тудуушкунунун министри Роман Пиотровский, улутпур тургузушкунуң министри—Чеслав Бомбинский, энергетика министри—Болеслав Яшук, сан министри—Тадеуш Дитрих, даг улутпурунун министри—Ричард Нешпорек, коммунал ажыл-агыйнын министри—Феликс Барановский, иштики салды министри—Мариан Минор болгаш оон-даа өске.

Сеймин кезээки хуралыга чактың чаа составын чангыс эп-сеткилди бадылаанының соонда, Болеслав Берут чүве чугаалаан, сеймин киржикчилери аңаа динмиттиг адыш часкаашкыны-биле ужурашканнар.

(СЭТА).

Сеймин бпр дугаар сессиязынын ажылынын доозулганы

ВАРШАВА. Ноябрь 22-де Польша Улус Республиканың сейминин бир дугаар сессиязы доозулган. Сөөлгү хуралга сейм келдередилге дугайында хоойлу төлөвилелинин дугайында хөй-ниити айыл чок чоруктуң министри Станислав Радкевичин илеткенин дыңнаан.

Польша Улус Республиканың конституциязынын хүнү—1952 чылдын июль 22-ни демделештиришкен, ажылдап кылган келдередилге дугайында хоойлу төлөвилели болза, ызы-бүрү херектер журунда шийтерген бүгү херектэнирнин чартыктай хөй кезин хостаарын көрүп турар.

Эжелел үзінде өлүркүчү чоруктар кылды, хамааты чоңга хора чедирип, азы гестапо-биле кады ажылдап тургаш буруудатырган болгаш ам хоругдалда турар шпийнарга, диверсантыларга, өлүркүчүлерге,

хоралакчыларга, фашист-гитлержи кем буруудуларга, сентябрь буураашкынынын болгаш күрүне амыдыралын фашисттеринин харысалгазын чүктөп турар кижилерге, база ниитинин өнчүзүнге улуг когаралдар чедирген кижилерге ол келдередилге хамаарышпас.

Келдередилге дугайында хоойлуну сейм бадылаан. Оон ында сейм болза, дайынчы таңгырак дугайында хоойлуну болгаш элээн хөй декреттерин, оон иштинде тудат материалдарынын улутпурунун министрствозун, ыяш ажылдап кылар болгаш саазын улутпурунун министрствозун тургузар дугайында декреттерин бадылаан.

Оон-биле Польша Улус Республиканың сейминин бир дугаар сессиязы бодунуң ажылын дооскан.

(СЭТА).

София хоорайнын партия активинин хуралы

СОФИЯ. Болгариянын коммунист партиязынын София хоорай организациязынын партия активинин ноябрь 12-де болган хуралынын дугайында отчетту солуннар парлаан. Хуралга Совет Эвилелинин Коммунист партиязынын XIX съездинин шийтирлеринин болгаш Болгариянын коммунист партиязынын сорулгаларынын дугайында илеткел-

ди БКП ТК-нын чингине секретары Вилко Червенков кылган.

Вилко Червенковтун илеткели Совет Эвилелинин Коммунист партиязынга болгаш улуг Сталинга алдар болдурган «Ура!» кыйгылар болгаш үзүлбес адыш часкаашкыны-биле үзүктелип турган.

(СЭТА).

Голландиянын коммунист партиязынын XVI съездинин ажытынганы

ГААГА. Ноябрь 22-де Амстердамга Голландиянын Коммунист партиязынын XVI (дайын сөздүндеги IV) съездин ажытынганы. Съездеде 400 хире төлөөлөр Голландиянын 11 мжуларынын төлөөлөкчилери киржи турар. Голландиянын Коммунист партиязынын баштаар черинин даргазы Вагенаар съездин ажыдып тура, кизи төрөлгөтенин генийлиг баштычызы И. В. Сталинга алдар кылдыр йөрээл салган. Съездин төлөөлери чангыс угда бут кырынга туруп келген болгаш эш И. В. Сталинга алдар кылдыр динмиттиг адыш чаксап турганнар. «Бистин өнчүзүс болгаш башкычыс—улуг Сталин хөй-хөй чылдарда делгерезин!». «Күчүгү Совет Эвилели болгаш бистин чырыткычыс база маягымыс—оон коммунист партиязы делгерезин!» деп кыйгырылгар залга чангыланп турган.

Голландиянын Коммунист партиянын Төп Комитетинин политиктиг байдалынын болгаш ажылынын дугайында улуг илеткелди компартиянын ТК-зынын чингине секретары Пауль Де Гроот кылган.

АКШ-ка баштаткан агрессия, антидемократтыг лагерде Голландиянын киржи турарын демделгеси шаан, Гроот делегей талазы-биле байдалын болгаш иштики байдалды ханы анализин берген. Өске талазыдан бис болза, тайбынын болгаш кизи төрөлгөтенин хосталгазын чаяакчызы болуп улуг Совет Эвилелинге чоргаарал болгаш өөрүшкү-биле көрүп турар бис деп Пауль Де Гроот чугаалаан.

Совет Эвилелинин Коммунист партиязынын XIX съездинин ажылыга, партиянын XIX съездининде И. В. Сталиннин чугаазынга болгаш И. В. Сталиннин «ССРЭ-де социализмин экономуг проблемалары» дел чаа генийлиг ажылынга Пауль Де Гроот бодунун илеткелинин элээн хөй черин бараалгаткан. Эш Сталиннин чаа ажылы коммунист партияларын марксис-ленинчи теориязынга болгаш практикалыг ажыл-чорудулгазынга канчаар-даа аажок улуг ужу-дузалыг болуп турар деп Гроот айткан.

Голландиянын иштики байдалын талазы-биле чүве чугаалааш, Пауль Де Гроот болза, реакциянын халдаашкыны турза-даа, Голландиянын ажылчын ангызынын организацияты чоруу өзүп быжыккан деп демделгези. Ажылчы чоннарнын, херээ-

женнерин болгаш аныктарнын күштүг демократтыг организациялары тургустунган. Чурттуң национал хамаарышпас чоруу дээш, ажылчы чоннарнын байдалын экижидери дээш, тайбын дээш демиселди чөттү-биле чорудуп турар коммунист партия өзүп болгаш быжыккан. Бө бүгү болза, тайбын камгалап алырынга болгаш чаа дайынны болдурбазынга идегелдерни быжыктурпур турар. Бир эвес улустар тайбын камгаларынын херези боттарынын холдарынга алып болгаш ону туюлунга чедир камгалаар болза, тайбын камгалатынган болгаш быжылатынган турар деп эш Сталиннин мерген угаанның сөстери Голландиянын улус массаларынын мерделинге улам-на ханы синнигип турар.

Голландиянын Коммунист партиязынын алдар-хүндүзүнүн сөөлгү үеде дыка өскенин Пауль Де Гроот айткан. Түнелинде илеткелчи компартиянын мурнунда турар кол сорулгаларны тайылбырлаан.

Ноябрь 22-деги хуралдын төнчүзүнде Голландиянын Коммунист партиязынын баштаар черинин даргазы Гербен Вагенаар болза, Совет Эвилелинин Коммунист партиязынын Төп Комитетинин ук съездин адынга чоруктан телеграмманын номчана. Телеграммада чугаалап турары болза:

ГОЛЛАНДИЯНЫН КОММУНИСТИК ПАРТИЯЗЫНЫН IV СЪЕЗДИНИНГЕ

Совет Эвилелинин Коммунист партиязынын Төп Комитеди Голландиянын Коммунист партиязынын съездинин төлөөлөрине изиг байыры чедирип тур.

Тайбын дээш, Голландиянын ажылчы чоннарнын амыдырал эрге-ажыктары дээш, партиянын хурээленин улам быжыглаар дээш демселге Голландиянын акы-думма Коммунист партиязынын чаа-чаа чедикшинерин болурун күздөвиз.

Голландиянын Коммунист партиязы делгерезин!

ССРЭ биле Голландиянын улустарынын аразында найырал делгерезин!

Совет Эвилелинин Коммунист партиязынын Төп Комитеди.

КПСС-тин ТК-зынын байыры телеграмманын съездинин төлөөлери динмиттиг адыш часкаашкыны-биле ужурашканнар.

(СЭТА).

Ажылчыннарнын улуг тиелелгези

РИМ. «Унита» солунунун медээлеп турары болза, элээн каш айларнын дургузунда узамдыгып келген үр чугаалажышкынынын соонда, профвилел организациялары биле кондитер бүдүрүлгелеринин элекчи-

лери аразында дугуржулганы кылган. Чүл дие, ол бүдүрүлгелеринин 30 муң ажылчыннарнын ажыл төлевирин улгаттырар болган.

(СЭТА).

Кореяда болушкуннар

Кореянын Улустуң армиязынын Кол командьыларынын дыңнады

ПХЕНЬЯН. Корея Улус-Демократтыг Республиканын Улустуң армиязынын ноябрь 22-де медээлени болза, Кореянын Улустуң армиязынын катыжышкыныны биле кыдат улустуң эки-турачылары америк-англи болгаш лисынманчы шериглерин атакаларын чедишкенин ойтур шапышаан, барыын болгаш төп фронттарының тус-тус участоктарына камгалалдын тулчуушкунарын чорутканнар.

Вонсан районда тайбын чурттакчыларын пункттары артылыры биле бооларын оралдажып чоруп олурган дайыннын I эминезин база бир тральшинин Улустуң армиязынын кезектери чөөн эриктерге сугже киир аткан.

Корея Улус-Демократтыг Республиканын тыл районнарынче халдааш-

кыннарга киржип турган дайыннын самолёттарындан Улустуң армиязынын зениттиг кезектери биле адыжы-аңчылар 5 самолётту аңдара аткан болгаш 3 самолётту үрей аткан. ПХЕНЬЯН. Корея Улус-Демократтыг Республиканын Улустуң армиязынын Кол командьыларынын ноябрь 23-те медээлени болза:

Кореянын Улустуң армиязынын катыжышкыныны биле кыдат улустуң эки-турачылары америк-англи болгаш лисынманчы шериглерге удуур камгалалдын тулчуушкунарын чорударын үргүчүлөп турар.

Ноябрь 23-те Улустуң армиязынын зениттиг артиллериязы болгаш дайыннын самолёттарын аңар адыжы-аңчылар дайыннын 3 самолётун аңдара аткан болгаш 4 самолётту үрей аткан.

Америк ужар-чүүлдү Пхеньянче чаа араатанзыг халдаашкыны

ПХЕНЬЯН. Ноябрьнын 23-че дүне америк бомбардировщиктеринин дыка улуг бөлүү Пхеньянын чурттакчылыг кварталдарын араатанзыг бомбалаашкына таварыштырган. Агаары дээрбечилер хоорайже дыка хөй фугастыг бомбаларын октааннар. Улуг хемчээлдиг бомбаларнын дыка хөйүн Пхеньянын мурну болгаш муруну-барыын кезектеринге октагылаан. Пхенчань район эн-не улуг үрегдешкинге таварышкан, аңаа он-он бажынар чурттакчылары-биле кады узуктагынан болган.

Хоорайны америк ужар-чүүлдүн араатанзы-биле бомбалап турарына аңдуу Пхеньянын чурттакчылары килензэн удурланышкынын илерденин база Пхеньянын болгаш чоруктары көүгөлдөп турар америк өлүркүчүлери тайбынга ынактылыг улустарнын өптүг холдары шийдер дээрзинге мен бүзүрээр мен. Араатаннар төлөшпейн чоруй барып

шыдавастар деп башкы Пак Рон Чу меделгези. Ажылчын Чан Чжон Сенин чугаалааны болза: «Америк агрессорларнын араатанзыг чоруктары корей улустуң удурланышкынычче тура-соруун сый шаап шыдаас. Кореянын тайбын хоорайларын болгаш суурларын бомбалаары тайбынчыдылга дугайында чугаалажышкынынын американнарнын үзе тыртканынын соонда онза күштөлгөн. Ол база америк империалистер Кореяда дайынны үргүчүлээрине, корей улусту узуктаарыныче чүткүп турар деп чүвени чугаалап турар-дыр. Кореянын тайбын чоңун массалы-биле кыргып-хыдывышаан турарына удурланып база Пхеньянын болгаш бистин чуртувустуң өске-даа тайбын хоорайларын, суурларын араатанзы-биле бомбалаары соксадырын негеп тур бис».

(СЭТА).

Кореяда дайынга удуур чыскаал

НЬЮ-ЙОРК. Ноябрь 19-та алгы болгаш хөм улутпурунун ажылчыннарнын профвилелинин 400 кезигуннери, Кореяда дайын чорудулгаларын доп-дораан соксадырын негеп. Катышкан Национал Организациязынын штаб-квартиразынын башкынын барынга чыскаал чоруктары. Профвилелинин удуртук-

чулары болгаш «Тайбын Нью-Йорк институтунун» база тайбын камгалалынын профвилел конференциянын Нью-Йорк комитетинин төлөөлөкчилери баштаан чыскаалнаар Кореяга тайбын каттап тургузарыныч кыйгырып турар плакаттар тудуп чораннар.

(СЭТА).

Малайя суурнун чурттакчыларын англи эрге-чагыргаларнын каржызы-биле аажылап турары

ЛОНДОН. Пакан Джаби деп малайя суурнун (Джохор княжествонун сонгу талазында) чурттакчыларын англи эрге-чагыргаларнын каржызы биле аажылап турарынын дугайын «Дейли уоркер» солун дыңнадып турар.

Малайянын национал-хосталга армиязынын амгы үеде Джохор княжествода дайындажып турар кезектеринин дугайында дыңнадылгар беринер дээрже ынавайн барганы дээш, Пакан Джабо суурнун 1600 чурттакчыларына, оон иштинде херээженерге болгаш бичини уругларга-даа хемчег көргүзөр дугайында Англиянын Малайяда дээли комиссары генерал Темплер дужаал үндүргөн.

Полиция суурну тенниг демир-биле хурээлеп каан, суурнун даштынче

чурттакчыларын үнерин хонук иштинде 18 шак дургузунда хоругдаан, а чурттакчыларын боттарынын бажынынан үнерин хонукта 12 шак дургузунда хоругдаан. Англи эрге-чагыргалар чурттакчыларга рис бээрине нормазын кызырган болгаш оларын чартык аштын байдалыч кииргеннер. Сывырган демир-биле кылган моондактарны быжыглаар талазы-биле ажылдарга болгаш суурнун дээскиндир өске-даа тургузулгарга ажилдарынче суурнун чурттакчыларын албадан турар.

Англи эрге-чагыргаларнын тайбын чурттакчыларын аажылаарынын шык ындыг методтарын ажыглап турганы хөй удаа болуп келген.

(СЭТА).

Харысалгалыг редактор О. А. ТОЛГАР-ООЛ.

БИЧИН УРУГЛАРЫНАРНЫ ГРИППТЕН КАМГАЛАНАР!

Бичин уругларнын өкпеге дегдир ишкени бичинизинден эгелеп грипп, улаанут болгаш чөдүртүр аарыгларнын дегенинден болур. Ылангыя өске аарыглардан сылданган аажок кошкаан уругларга база эмг эмпейн турар уругларга дээп болур.

Грипптен аарыры чорук аңаа-ла бичин эйт изири, азыры бышкырып, чөдүрүп эгелээрден болур. Бичин уруглар үргүчү эмместеп, удувастан база ыглап туруп бээр. Ычангаш грипп бронхит болуп, оон соонда өкпеге дегдир ишкени болуп кедерей бээр. Баш бурунгар эмчиге баары, эмчинин сүмезин алыры—аарыгы чогуур өбүнде эмнеп болурунга улуг ужу-дузалыг. Тынышты дакпыжатпазы-биле таарымчалыг байдалдарны бичин уругну холга тударын, арыг агаарга селгүстедир таарыштырар. Бир эвес эки чылыды салган бажын болза, оон иштин кыжын безин агаарлады болур. 38-тен 40 градус чедир сугга бичин уругну эжиндирип чууру оон байдалын дыка экижидер. Бичин уругну эмг сүдү-биле болгаш шүтген сүт-биле эмзирери чугула.

Бичин уругнун аары кедерей берзе эмнеге черинге уругну ыяавыла чедирер херек.

Улаануттан, грипптен болгаш чөдүртүр аарыглардан уругларына камгалаңар!

Хүн чурумун сагынар. Арыг агаарны үргүчү ажылаңар! Бө чүүлдер—бичин уругларнын кадын камгалаңар.

Санитар чырыдышкынын Тыва область бажыны.

СПОРТЧУЛАРГА ЭМЧИНИН СҮМЕЗИ

ДАГГА, ХОВУГА ХААКТАП, ДОБШКА ЧУҢГУЛАҢАР

Кышкы спорт болза, кадыкшылгага болгаш культуруг даштанылгага хамыктын чугула ужу-дузалыг. Спорттун кышкы болгаш өске-даа хевирлер ам бисте массалыг характерни чедип шыдаан. Спорттун бүгү хевирлеринге чүгле аныктар эвес, харын улуг улус безин онза хандыкшылдыг. Спорттун ол хевирлери бөдүүнүчү, массалыктын талазы-биле мыңаган кылдыг-даа назылыг улуска таарымчалыг.

10—15 километр хемчээлдег черни аныктар даштангыр хүнерде аңаа-ла селгүстөп даштанмышаан, кандыг-даа бергедээшкни чокка хаактап эрттип болур. Шөлге болгаш дагга үштен беш километр чедир хемчээлдег черни элээн кырыксай берген кижилер безин шөлзөн хаактап эрттип шыдаар болгаш оларга ол тергини эки даштанылганың бичирээни, 7—12 харлыг уруглар 3—5 километр чедир хемчээлдег черни чүгүрүп-даа эрттип шыдаар.

Ол ышкаш, дошка коньки-биле чунгулап ойнаарын бичин-даа, улуг-даа улус кайызы-даа күсөдөп шыдаар. Ычангаш аңаа болгаш хаак-даа спортунга чогуур белеткел, таарымчалыг дөгериңче херек.

Дошка коньки-биле чүгүрер болгаш дагга, ховуга хаактаары кижинин организмни быжыглап, сергек байдалды тургузар ийикпе нерви системаны оожургадыр, чүве-ле болза соокка алып аарыры чоруктан чайладыр.

Лерин үргүлчү кылар чорук, кижини кадынын кайы хире чугула ужу-дузалыг дээрзин, моон адаанда тайылбырлар ылапты-биле шыныдып турар. Хаакка маңнап, коньки-биле дошка чүгүрүп турар үеде, кижинин бүгү мага-бодунун шынган ээттери боттарынын ажылы хамыктажак күштелдирер. Оларнын херлишкини болгаш чыырлышкыны өйлүг хемчээл-биле эрттип турар.

Шынган ээттер, кажан кизи күш-биле хөделип турар үеде кислородту (арыг агаарны) болгаш ханны дашчытыр келип турар өске-даа чемшигт чүүлдерин хөйү-биле негээр. Оон-биле кады, организмге херек чок апарып, ханга чыылган чүүлдер өкпе биле чүректи дэмчытыр ылгалып үнер ужурулуг. Спорт кылып турар үеде өкпе биле чүректин ажылдаары ычангаш улам күштелир. Дамырлар хан дүргөн шымпеч, оон уламындан мага-боттуң органнары болгаш шынган ээттер кислородту хөйүп алыр. Даштындан көөр болза, ол байдал судалдын согарындан, тыныштын дүргөдүп улгадырындан, чөм-ашыка сундукшудан мырынай-ла ылак.

Ычангаарга, бистин организмине кайы орган ылыгы-биле хөделип турар болдур, ол хан болгаш чөмшигт чүүлдер-биле пөкүже хандыгынын турарын бис билер бис. Чүректин ажылдаары күштелген тудум, ында шынган ээттеринин хөделишкини улгадыр ужурунда.

Тыныштын дүргедээшкни болгаш улгадышкыны хөрек клетказында шынган ээттерин ажылын улгаттырып, оларнын шимчээшкенин илдек-кейжидер. Спорттук кышкы хевирлерин хөйү-биле кылып чоруп кижинин өкпези улам ишкер болуп, ону кылбайн чоруп кижилерининге бодаарга, ишкээр, дашкаар тыныштын үезинде өкпе дамчытыр эрттер агаарын хемчээли хамыктажак хөй болур.

Кизи арыг агаарга чоруп чорда, организм өкпе дамчытыр аңаа-даазынга бодаарга, оон ыракта хөй кислородту алыр. Кислород организм бүгү клеткаларынга эргежок чугула. Оларнын чөмөнишкини ычангаш экижиң ийикле бүгү органнарга (өкпеге, мээге, чүнге, чилинге, бүрүккө болгаш өске-даа) чөмшигт чүүлдеринч солушкуну улгадыр. Устүнде чугаалаанын өзүгаар алырга, спортчу кижилерге хөйү-биле чөмөнири эргежок чугула дээрзи билиңгир болгаш шынап-ла оларнын темге сундулуу аңаа кижилерден ыракта артык-даа.

Хаак болгаш коньки спорту ханның составына база таарымчалыг ачы-дузаны чедирер. Хан база, организмге дыка чугула хөй-хөй функцияларны (хүлээлгелерни) күүсөдүр. Ханның гемоглобинин кызыл ботчугаштары кислородту өкпеден тнаныче (кайы бир органче) дамчыдарына дузалаар. Лейкоциттер деп адаар ханның ак ботчугаштары, кандыг бир арга-биле организмге кирип келген чүзүн баазын хоралыг микробтар-биле демисел чорудар.

Хаактаар, конькилээр чорук кижинин нерви системанын база быжыглаар. Хаак болгаш коньки спорту болза, ызы-бүрү өскерлип турар байдалдарга шимчээшкенин чөп, шалыпкын күүсөдир-биле холбаалыг, төп нерви системанын, оон

дээди өззе—баш мээзинин чангыса-ай башкарылганын негээр. Оон ындай, бойдуу аразына тааланчы даштанылга болгаш хаактыг, конькилиг селкүүстээшкени биле холбаалыг дүргөн шимчээшкени, аар болгаш үр үениң угаан ажылындан болдунган спортчунун шагзыраашкынын дүргөн чидирер.

Спорттун ол кышкы хевирлери гигиеналыг тускай дүрүмдери сагырынын негээр. Хаакчынын, конькичинин хеви чик, алгы болгаш чылыг болуп ужурулуг. Аар бодааш эмин эрттир тар хеп кедер болза шаптыктыг, Чник, чылыг бөрт болгаш хол хавы херек. Хаакчынын ораашкыны, угу чылыг, иди тар эвес болуп ужурулуг. Конькилээр кижинин кедер ботникказы хос эвес, бутка өй болур. Хаактаарда ийикпе, конькилээрде-даа бутту саазыны-биле кады бүргей келип айыр болза, чогуур.

Кышкы үеде хаак болгаш коньки спортун үргүлчү кылар чорук, боттун болгаш эмчинин шыгыны контролон негээр. Бодунун дензизин болгаш кадыкшылдыг байдалын үргүчү хайгаарары эргежок чугула. Шаг-шинек чидеринин (уйгу келбестээшкенин, чөмге хөңгү чокталышкынын) кандыг-бир демдээ билдинин келзе, эмчиге чогуур өйлүнде баар херек.

Мынчангаш эргежок чугула гигиеналыг негелдерин хажыкчок сагыры доктаамал өзүнүн шөмөлдө-лиг белеткелин чорудар болза, хаак болгаш коньки спорту кадык даштанылганын, мага-ботту канчалдырып быжыктырынын эн чугула чөспө болур.

«Сергек, чагай сеткил-сагыш, кадык, шыраак мага-ботта» деп, улустуң чугаалажып чорууру-даа ычангаш хөй эвес.

П. ЧЕРКАШИН.